

H-1064 Budapest, Vörösmarty u. 35. • Tel./Fax: (36-1) 342 1573 • Bank: 11706016-20441966
 E-mail: lisztferenc tarsasag@gmail.com • Website: <http://www.liszt society.hu/>

2018. július

NR.32

July 2018

Liszt magyar szemmel * The Hungarian View of Liszt

A Magyar Liszt Ferenc Társaság információs kiadványa
 Newsletter of the Hungarian Liszt Society

Tartalom

Content

Richter János jubileumára (Eckhardt Mária – Ruppert István – Nyerges Csaba) 2	The jubilee of Hans Richter (Mária Eckhardt – István Ruppert – Csaba Nyerges) 7
Hangversenyek: - Ad nos..... Zongorára, négy kézre (Nagy Ferenc) 9 - Andrew Harringer zongoraestje (Bánky József) 12 - Aggházy Károly, Liszt Ferenc növendéke a Zeneakadémia első osztályából (Gombos László) 13 - Liszt jótékonyági est (Polgár Éva) 17	Concerts: - Ad nos..... for piano four hands (Ferenc Nagy) 11 - Andrew Harringer's piano recital (József Bánky) 12 - Károly Aggházy, a Liszt pupil from the first class of the Music Academy (László Gombos) 15 - A Liszt benefit concert (Éva Polgár) 17
8. Esztergomi Liszt Hét: 2018. augusztus 26-31 18	8th Esztergom Liszt Week August 26-31, 2018 18
Új Liszt-kéziratgyűjtemény a Liszt Ferenc Emlékmúzeumban (Domokos Zsuzsanna) 20	A new collection of Liszt manuscripts in the Liszt Ferenc Memorial Museum (Zsuzsanna Domokos) 22
Liszt verseny Kínában (Eckhardt Gábor) 24	A Liszt competition in China (Gábor Eckhardt) 26
Émile Ollivier, Liszt és a La Moutte könyvtárának elfelejtett kincsei – II. rész (Nicolas Dufétel) 28	Émile Ollivier, Liszt and the forgotten treasures of La Moutte's library – Part II (Nicolas Dufétel) 36

RICHTER JÁNOS / HANS RICHTER (1843-1916) JUBILEUMA

(Eckhardt Mária – Ruppert István – Nyerges Csaba)

1843. április 4-én Győrben, a székesegyházi zeneszerző-karnagy, Richter Antal és énekesnő felesége, Csazenszky Jozefa fiaként jött világra a később Hans Richter néven karmesterként világhírré szert tett, sokoldalú muzikus-tehetség. „Hans Richter volt Richard Wagner 'A Nibelung gyűrűje' bayreuthi ősbemutatójának legendás karmestere. Negyedszázadon át meghatározó tényezője volt Bécs zeneéletének az Udvari Opera és a Bécsi Filharmonikusok karnagyi pultjánál. Olyan jelentős zeneszerzők ősbemutatóit vezényelte, mint Brahms, Bruckner és Csajkovszkij. Nemzetközi karrierje mindenekelőtt Angliába vezette, ahol kora legjelentősebb dirigensének számított. Felüdülést Kleinzelli házában, a Weibeggben talált, amelynek 1894-től 1913-ig volt a tulajdonosa” – írja az a tájékoztató tábla, amely az ausztriai Kleinzell község közösségi házában volt olvasható a Richter születésének 175. jubileuma alkalmával rendezett ünnepségek alkalmával.

Jellemző ez az összefoglalás: igen sokan nem tudják, hogy születési helyén kívül is milyen sok szál fűzi Richtert Magyarországhoz és a magyar zeneülethez. 1872-75 között a pesti Nemzeti Színház és a Filharmóniai Társaság zenekarának vezető karnagya volt; ezt követően is többször vezényelte vendégként Filharmónikusainkat. Szoros kapcsolatban állt Liszt Ferencsel, akinek műveit – különösen a Krisztus oratóriumot – szívesen tűzte műsorra, felkarolta a fiatal Dohnányi Ernőt mint zongoristát és zeneszerzőt, és ugyancsak neki köszönhető Bartók Béla Kossuth-szimfóniájának angliai bemutatója. Magyar feleséget választott Szitányi Mária (1854-1926), egy baracsi földbirtokos leánya személyében, s amikor már Bécsben éltek, akkor is gyakran látogatták a magyarországi rokonokat.

Kleinzell, Hans Richter tájékoztató tábla / information board

Győr városában emléktábla jelöli Richter János szülőházát, az ő nevét viseli a zeneművészeti szakközépiskola és a város hangversenyterme, valamint a város zeneéletének dokumentumait egybegyűjtő archívum. A Győri Filharmonikusok is szeretettel ápolják a nagy karmester emlékét (a koncertterem mellett egyik bérletsorozatukat is róla nevezték el).

A Richter Archívum, amelynek jelenleg Győr Város Levéltárának egyik épülete ad otthont (9024 Győr, Baross Gábor út 61-61), Richter János egyik dédunokája, dr. Wolfgang Dehmel többszöri nagylelkű ajándékozása folytán igen jelentős gyűjteménnyel rendelkezik a hagyatékban fennmaradt emléktárgyakból, levelekből, képekből, fotókból, oklevelekből, kottákból, könyvekből. A Richter Archívum fenntartója a Richter Alapítvány, amelynek kuratóriumi elnöke Ruppert István orgonaművész, a győri Széchenyi István Egyetem Művészeti Karának dékánja. Az ő jóvoltából most beszámolót tudunk adni két olyan rendezvényről, amelyek a születésnap 175. évfordulója körül zajlottak le Ausztriában, illetve Magyarországon.

Jubileumi koncert Kleinzellben

Az Alsó-Ausztriában, Lilienfeld közelében, festői hegyek között 480 méter magasságban fekvő kis település állandó lakosainak száma még ma sem éri el az ezer főt, ennek ellenére igen méltó ünnepségsorozattal emlékeztek meg egykori híres nyaraló-tulajdonosuk születésnapjának 175. évfordulójáról. Az ünnepség központjában az április 7-i zenekari hangverseny állt, amelyet a prágai Smetana Filharmónikusok élén Richter János dédunokája, az ugyancsak Hans Richter nevet viselő karmester vezényelt, aki egyúttal részleteket is felolvasott Richter és híres zeneszerző kortársai levelezéséből.

EINLADUNG

HANS RICHTER (1843-1916)
Jubiläumskonzert zum 175. Geburtstag

Der Urenkel dirigiert und liest aus
der Korrespondenz mit berühmten Komponisten.

SMETANA PHILHARMONIKER PRAG
Dirigent und Lesung: Hans Richter

Samstag, 7. April 2018, 19 Uhr im Hans Richter Saal, 3171 Kleinzell

PROGRAMM

EDWARD ELGAR: Serenade für Streicher in e-moll, op.20

ANTONÍN DVOŘÁK: Serenade für Bläser in d-moll, op.44
Slawischer Tanz N°2 in e-moll, op.72

RICHARD WAGNER: Siegfried Idyll

Karten: 10/28/20 Euro, 50% Jugendermäßigung,
erhältlich im Gemeindeforum 3171 Kleinzell,
Telefonisch unter 02766/201, per Mail: gemeinde@kleinzell.gv.at,
sowie bei den Geschäftsstellen der Raiffeisenbank
in Lilienfeld, St. Veit und Hundsölk.

A díszvendégek között Richter leszármazottain kívül Ruppert István is jelen volt, aki egy Richter életét képekben összefoglaló tablósorozattal ajándékozta meg Kleinzell községet. Ezt a koncert helyszínén, a Közösségi Házban állították ki, néhány Győrből ideiglenesen a helyszínre vitt emléktárggyal együtt. Ruppert István saját felvételeiből fényképes beszámolót küldött lapunknak. Az ő képeiből válogatva idézzük fel az eseményeket, melyek a koncert előestéjén fogadással kezdődtek, másnap pedig a Richter-nyaraló meglátogatásával folytatódtak. Az esti hangverseny színtere, a közösségi ház egyúttal zeneiskola, kiállító tér és sportcsarnok is. A tágas tornaterem, amely koncertteremként is szolgál, teljesen megtelt az ünnepi rendezvényre.

A Weibegg: Richter nyaralója, oldalnézet a bejárattal
The Weibegg: Richter's country cottage, lateral view
with the entrance

A Weibegg: Richter nyaralójának fő frontja
The Weibegg: the main front of Richter's cottage

Emléktábla a nyaraló bejáratánál
Memorial plaque at the entrance of the cottage

Fűvőszene a kertben
Wind instrument music in the garden

A kleinzelli Községi Ház a hangverseny előtt
The Community House in Kleinzell before the concert

A kiállítást sokan végignézték
Many people attended the exhibition

Emléktárgyak a győri Richter Archívum gyűjteményéből
Memorabilia from the collection of the Richter Archives in Győr

Ruppert István és Dr. Anton Groihofer,
a rendezvényt sorozat előkészítője
István Ruppert and Dr. Anton Groihofer,
who prepared the series of events

Hans Richter minden műsorszám előtt felolvasott Richter levelezéséből.

Hans Richter read from Richter's correspondence before each item of the programme.

Muzikusok a színpadon
Musicians on the podium

Előadás Richter Jánosról a Győri Nyugdíjas Szabadegyetemen

Ruppert István rendszeresen tart vetített képes előadásokat Richter Jánosról Győrben, hogy a város lakói minél jobban megismerjék híres szülöttük életét és munkásságát. Idén május 29-én a Győri Nyugdíjasegyetem előadássorozata keretében mintegy 1200 hallgató előtt beszélt a jubiláló művészről. A nagy sikerű eseményről több helyi lap és internetes fórum is beszámolt. Köszönettel tartozunk Nyerges Csaba újságírónak, aki engedélyezte a *Kisalföld* 2018. május 29-i számában közölt beszámolójának lapunkban való újra-közlését.

RICHTER JÁNOS KIFEJEZŐEREJE MAGÁVAL RAGADTA A VILÁGOT

(Nyerges Csaba írása, megjelent a *Kisalföld* 2018. május 29-i számában)

„Karmesteri technikája, magával ragadó kifejezőereje révén került a legnagyobb mesterek, és általában korának kiemelkedő zenei egyéniségei közé” – tartják Richter Jánosról. A Széchenyi István Egyetem Nyugdíjasegyetemén a tegnapi elődason a 175 éve Győrben született kiváló karmesterre a kiváló orgonaművész Ruppert István emlékezett.

„Győr város zenei életéből Richter János életpályája, munkássága messze kiviláglik. Ha Richter ma élne, nem kellene bemutatni, a Virtuózok döntőjében világsztárként köszöntének, a közösségi médiában sok millió követője lenne, és hatalmas stáb menedzselné karmesteri fellépéseit szerte a nagyvilágban, kedvére válogatva a pazarabbnál pazarabb meghívások közül” – mondta előadása bevezetőjében Dr. Ruppert István Richter Jánosról (1843-1916), a XIX-XX. század fordulójának kimagasló nemzetközi sikereket elért karmester géniuszáról. Az előadó a Széchenyi István Egyetem művészeti karának dékánja, a Széchenyi István Egyetem és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyetemi tanára, a győri Richter János Alapítvány és Archivum elnöke. Rendszeresen koncertezik és mesterkurzusokat tart a nagyvilágban, szólistaként és kóruskísérőként 23 CD-n szerepel.

Elsőként Richter János apja, Antal (Anton Richter) emlékét idézte meg Ruppert István. Az egyházi karnagy és zeneszerző alapította meg a Győri Férfidalegyetletet és a dalegyleti zeneiskolát. Ő mutatta be először Győrben Haydn *Az évszakok* című oratóriumát és Mozart *Così fan tutte* című operáját. Feleségül vette tanítványát, a későbbi híres operaénekest, Csazenszky Jozefát. Első közös gyermekük volt János, aki tízévesen már zongorakoncertet adott.

Ruppert István szerint Richter János ma is kedvére válogathatna a pazarabbnál pazarabb felkérések között.

„Richter Anton hirtelen halt meg, agyvérzésben, állítólag azért, mert az egyik kórustagja olyan hamisan énekelt, hogy gutaütést kapott tőle. Ezt olvasva kicsit megrettentem, mert jómagam szolfézsztanár is vagyok, és bizony most is előfordul, hogy hamis hangokat hall az ember” – mondta Ruppert István. A család az apa halála után Bécsbe költözött, János a bécsi konzervatóriumban kivételes tehetségének köszönhetően egyszerre végezte el a hegedű, a kürt, a zeneszerzés és vezénylés szakot, és szinte minden hangszeren kiválóan játszott. Olyannyira, hogy később már karmesterként, ha nem volt elégedett valamelyik zenésze teljesítményével, egyszerűen kivette a kezéből a hangszert, és megmutatta, mit is vár tőle. Richter János a Bécsben töltött évek alatt több színház zenekarában játszott többféle hangszeren. Ekkor ismerkedett meg Wagner zenéjével, ami később meghatározó lett pályafutásában.

A senior hallgatók élvezettel hallgatták a humorral fűszerezett, igényesen felépített előadást.
The audience listened with pleasure to the learned lecture spiced also with humour

Élete első nyilvános hangversenyét szülővárosában, Győrben vezényelhette 1865-ben, a győri Ének és Zeneegylet felkérésére. Egy évvel később már a svájci Tribshenben Wagner mellett dolgozott, akinek *A nürnbergi mesterdalnokok* kidolgozásához volt szüksége hozzáértő segítségre. Harmonikus munkakapcsolatuk, majd barátságuk a mester haláláig megmaradt. Svájc után München következett, ahol a müncheni udvari opera *Mesterdalnokok* bemutatójánál segédkezett, és később maga is vezényelt, királyi zeneigazgató lett.

„Richterre jellemző volt, ami egészen elképesztő, és a mai napig szinte utánozhatatlan, hogy úgy ment már az első próbákra is egész életében, hogy kotta nélkül vezényelt. Az összes darab összes szövegét tudta, amihez páratlan agykapacitás, memória kell” – világított rá Ruppert István.

1870-ben Brüsszelben a *Lohengrin* bemutatójával bízták meg, ennek kedvéért rövid idő alatt franciául is megtanult. Hatalmas sikert aratott, ahogy később Pesten is a Nemzeti Színház karmestereként. Négy évet töltött itthon, s ezalatt huszonhat zenekari hangverseny adott, ami a főváros zenei életének csúcsát jelentette. Elsősorban Beethoven-, Wagner- és Liszt műveket játszottak, a színházban pedig Wagner-bemutatókat tartott. 1873-ban ő vezényelte Liszt *Krisztus*-oratóriumát, a mester ötven éves művészi jubileumán. Későbbi feleségét, Szitányi Máriát itt ismerte meg. Tanítványa volt, ez már hagyománnyá vált a Richter családban. A harmonikus házasságban négy lányuk és két fiúk született.

Richter János 1875-től előbb a bécsi Hofoper, majd a Bécsi Filharmonikus Zenekar vezető karmestere lett. Ő vezette a Gesellschaft der Musikfreunde zenekarát is. Bécsben töltött csaknem negyedszázadát a Bécsi Filharmonikusok emlékkönyve egyszerűen csak aranykornak nevezi. Ebben az időben indította el a világhírnév felé Dvořákokot. Bécsi elfoglaltsága ellenére Wagner kérésére elvállalta *A Nibelung gyűrűje* trilogia betanítását és vezénylését a frissen elkészült Festspielhaus felavatásakor. Richter Wagner halála után is rendszeresen fellépett Bayreuthban, a *Ringet* és *A nürnbergi mesterdalnokok*at mindig ő vezényelte.

Angliában is jelentős sikereket ért el, díszdoktorrá avatták az oxfordi és a manchesteri egyetemen. A Hallé Zenekar vezető karmesterének kérték fel. Dvořákhhoz hasonlóan Elgart is felfedezte a nagyvilágnak. Londonban közben folytatódott a már régóta megrendezett Richter-koncertek sorozata. Ebből jött létre a Londoni Szimfonikus Zenekar, amelynek vezető karmestere természetesen Richter lett. A Covent Gardenben a német operák karmestereként is világhírt szerzett. 1911-ben, hatvannyolc éves korában, megromlott egészsége miatt vonult vissza, és 1916-ban agyvérzésben halt meg. Nem messze Liszt Ferenctől nyugszik.

„A hegedűs a hegedűn, a zongorista a zongorán, a karmester a zenekaron játszik, neki a zenekar a hangszere. El kell érnie, hogy a zenészek higgyenek benne emberileg is, és mint szaktekintélyben is. Ha ez működik, fantasztikus produkciók szülehetnek... Richter János karmesteri interpretációjára a romantikus szárnyalás, a hatalmas fokozások, a szenvedélyes pátosz volt jellemző” – mondta Ruppert István, hozzátéve, hogy Richter teljes életet élhetett művészként és férjként, apaként, nagyapaként egyaránt.

Richter János Bécsben töltött csaknem negyedszázadát a Bécsi Filharmonikusok emlékkönyve egyszerűen csak aranykornak nevezi.

THE JUBILEE OF JÁNOS RICHTER / HANS RICHTER (1843-1916)

(Mária Eckhardt – István Ruppert – Csaba Nyerges)

The versatile musical talent, who later became a world famous conductor under the name of Hans Richter, was born on April 4th 1843 in Győr, the son of Antal / Anton Richter, the composer-chaplain of the cathedral and his wife, the singer Jozefa Csazenszky, "Hans Richter was the legendary conductor of the world première of Richard Wagner's *Ring of the Nibelungs* in Bayreuth. For a quarter of a century, he was a decisive factor in Vienna's musical life at the conductor's rostrum of the Burg Opera and the Vienna Philharmonic Orchestra. He conducted the world premières of such great composers as Brahms, Bruckner and Tchaikovsky. His international career led him primarily to England, where he was regarded as the most significant conductor of his time. He used to find refreshment in his house in Kleinzell 'The Weibegg', which he owned from 1894 to 1913" – this is what we read on the information board in the local Community House in Kleinzell in Austria, on the occasion of the celebrations organized on the 175th anniversary of Richter's birth. This is a typical summary: many people do not know how many ties bind Richter to Hungary and Hungarian musical life in addition to his birthplace. Between 1872 and 1875 he was the chief conductor of the orchestra of the Hungarian National Theatre and that of the Philharmonic Society in Pest; and even afterwards he repeatedly conducted the Hungarian Philharmonic Orchestra as a guest. He was in close contact with Franz Liszt, and he was happy to include works by him - especially the oratorio *Christus* – in the programmes of his concerts; he encouraged the young pianist and composer Ernő (Ernst von) Dohnányi, and the première of Béla Bartók's *Kossuth Symphony* in England was also due to him. He chose a Hungarian wife, Mária Sztányi (1854-1926), the daughter of a landowner in Baracs, and when they were living in Vienna, they still often visited their Hungarian relatives.

There is a memorial plaque in the city of Győr marking the birthplace of Richter, and the city's vocational music school, the concert hall, and the archives of the documents of the city's music life are all named after him. The Philharmonic Orchestra of Győr also cherishes the memory of the great conductor (their concert hall and one of their subscription series were also named after him).

The Richter Archive, which is currently to be found in one of the buildings of the Győr City Archives (9024 Győr, 61 Baross Gábor street), preserves a very important collection of memorabilia, letters, pictures, photographs, diplomas, scores and books that remain from his estate, as a courtesy of dr. Wolfgang Dehmel, one of Richter's great-grandchildren, and his repeated generous donations. The Richter Archive is maintained by the Richter Foundation, whose board of trustees is chaired by the organist István Ruppert, the dean of the Faculty of Arts at the Széchenyi István University in Győr. Thanks to him, we can now provide reports on two events that happened around the 175th anniversary of Richter's birthday in both Austria and Hungary.

Jubilee concert in Kleinzell

The number of permanent residents in the small settlement near Lilienfeld in Lower Austria, 480 meters above sea level and among picturesque mountains, does not reach one thousand even today, yet they remembered the 175th anniversary of the birth of their famous cottage-owner resident with an admirable series of festive events. At the centre of the ceremony was an orchestral concert on April 7th, conducted by the great-grandson of Hans Richter, whose name is also Hans Richter, heading the Smetana Philharmonic Orchestra from Prague, and who also read extracts from the correspondence between Richter and his famous contemporary composers. Among the honorary guests, in addition to Richter's descendants, was István Ruppert, who presented the village of Kleinzell with a series of installations giving a summary of Richter's life in pictures. It was exhibited at the concert venue in the Community House, together with a few memorabilia temporarily taken there from Győr. István Ruppert has sent a photo report from his own snapshots to our review. We recall the events, which began with a reception on the eve of the concert and went on the next day with a visit to Richter's country cottage, with a collection from his pictures. (See on pages 3-5) The venue of the evening concert, the Community House, is at the same time a music school, an exhibition room and a sports hall. The spacious gymnasium, which also serves as a concert hall, was totally crowded for the festive event.

A Weibegg mai tulajdonosai Richter bútorait is megőrizték
The present owners of Weibegg have preserved some
of Richter's furniture

A lecture about Hans Richter at the Senior Citizens Free University in Győr

István Ruppert regularly gives lectures about Hans Richter in Győr, so that the inhabitants of the city can get to know more about the life and work of their city's great son. On May 29th this year, in the framework of a series of lectures at the Senior Citizens' University in Győr, he spoke about the jubilee musician in front of an audience of about 1200. Several local newspapers and web portals reported on the event which was very successful. We are grateful to the journalist Csaba Nyerges who has authorized us to republish his report on the event in our review. (The report was originally published in the May 28th 2018 issue of *Kisalföld*.)

HANS RICHTER'S EXPRESSIVE POWER CAPTURED THE WORLD

(written by Csaba Nyerges, originally published in the May 29th 2018 issue of *Kisalföld*)

"He was acknowledged as one of the greatest masters, and in general, one of the outstanding musical personalities of his time, where he belonged through his technique as a conductor, and his captivating expressive power – that is the general opinion about Hans Richter. The excellent organist István Ruppert remembered the outstanding conductor who was born in Győr 175 years ago, in his lecture given yesterday at the Senior Citizens' University of the István Széchenyi University in Győr.

"Hans Richter's career and work stands and shines out clearly from the musical life of the city of Győr. If Richter were alive today, he would not need any introduction, he would be greeted as a world star guest in the final round of *Virtuosos* (a popular television programme to search for talent in classical music), he would have millions of followers in social media, and a huge staff would manage his conductor's appearances all over the world, he could select from top-notch invitations at his pleasure" – Dr. István Ruppert said in the introduction to his lecture about Hans Richter (1843-1916), the conductor who achieved outstanding international success at the turn of the 19th and 20th centuries. The lecturer is the Dean of the Faculty of Art at the István Széchenyi University, full professor of the István Széchenyi University and the Liszt Academy of Music, and chairman of the Hans Richter Foundation and Archives in Győr. He regularly gives concerts and holds master classes around the world, and features on 23 CDs as a soloist or as an accompanist for choirs.

István Ruppert believes that Hans Richter could select from top-notch invitations at his pleasure were he alive today

At first he recalled the memory of Hans Richter's father Antal (Anton) Richter. A church choir conductor and composer, he founded the Male Voice Choir in Győr and also the Music School of the same choir. He was the first to perform Haydn's *Seasons oratorio* and Mozart's opera *Così fan tutte* in Győr. He married one of his pupils, the later famous opera singer, Jozefa Csazenszky. Their first child was Hans, who was only ten years old when he already gave a piano recital.

"Anton Richter died suddenly of a stroke, allegedly because one of his choir members was singing so out of tune that it gave him a seizure. When I read this, I got a little scared because I am a solfeggio teacher myself, and it certainly happens today as well that you hear out of tune notes in that job" - István Ruppert added. The family moved to Vienna after the father's death, and due to his exceptional talent Hans graduated in the faculties of violin, horn, composition and conducting at the Vienna Conservatoire at the same time, and played excellently almost every instrument. So much so actually, that later as a conductor, when he was not satisfied with the performance of one of his musicians, he simply took the instrument out of his hands and demonstrated what he was expecting from him. During the years he spent in Vienna, Hans Richter played different instruments in several theatre orchestras. He became acquainted with Wagner's music there, which later became a determining factor in his career.

He conducted the first public concert of his life in his hometown of Győr in 1865, at the invitation of the Singing and Music Society of Győr. One year later he was already working at Tribschen in Switzerland with Wagner, who needed expert assistance while working on *Die Meistersinger*. Their harmonious working relationship and their later friendship lasted until the Master's death. After Switzerland he moved on to Munich, where he assisted at the premiere of the *Die Meistersinger* at the Munich Court Opera, and later conducted there himself, and became Royal music director.

"It was characteristic of Richter – which is totally amazing, and almost inimitable today – that all his life he began conducting without the score already when he went to the first rehearsals. He simply knew each part of each composition, which requires unparalleled brain capacity and memory" – István Ruppert highlighted.

In 1870 he was invited to Brussels to conduct the premiere there of *Lohengrin*, for which he learnt French in a short time. He was enormously successful, just as later in Pest as the conductor of the National Theatre. He spent four years in Hungary and during this time he gave twenty-six orchestral concerts, which was the highlight of the musical life of the capital city. His orchestra performed mainly works by Beethoven, Wagner and Liszt, and in the theatre he gave Wagner premieres. In 1873, he conducted Liszt's oratorio *Christus*, on the occasion of the 50 year artistic jubilee of the Master. There he also met his later wife, Mária Szitányi. She was one of his pupils, which was already a tradition in the Richter family. Four daughters and two sons were born in their happy and harmonious marriage.

Hans Richter became the conductor of the Vienna Court Opera and then the Vienna Philharmonic Orchestra in 1875. He was also the conductor of the orchestra of the Gesellschaft der Musikfreunde. He spent nearly a quarter of a century in Vienna, and the annals of the Vienna Philharmonic Orchestra simply call that the "Golden Age". It was during those years that he helped Dvořák towards world fame. In spite of his engagement in Vienna he accepted Wagner's invitation to rehearse and conduct the *Ring of the Nibelung* cycle at the inauguration of the newly built Festspielhaus. Even after Richard Wagner's death he regularly appeared in Bayreuth, and it was always he who conducted the *Ring* and *Die Meistersinger* when they were performed.

He also achieved significant success in England and was awarded an honorary doctorate at the Universities of Oxford and Manchester. He was invited to be chief conductor to the Hallé Orchestra. As with Dvořák, he also discovered Elgar for the world. Meanwhile in London, the series of the long-established Richter-concerts was continued. These were the basis of the London Symphony Orchestra, and when it was eventually formed, its chief conductor was, of course, Richter. He gained international reputation as a conductor of German operas at Covent Garden as well. In 1911, at the age of sixty-eight, he retired because of deteriorating health, and he eventually died in 1916 from a stroke. His tomb is not far away from that of Franz Liszt.

"The violinist plays the violin, the pianist plays the piano, the conductor plays the orchestra: the orchestra is his instrument. He must make the musicians believe in him both as a human and as a professional authority. If that works well, there are fantastic productions to be born... The conductor's interpretation of Hans Richter was characterized by romantic soaring, tremendous climaxes and emphatic passion" – István Ruppert said, adding that Richter certainly lived a full life as an artist and as a husband, father and grandfather as well.

The annals of the Vienna Philharmonic Orchestra simply use the term "Golden Age" about the period of almost a quarter of a century that Hans Richter spent in Vienna.

Világunk egyik legjelentősebb orgonaműve – ezúttal zongorára és négy kézre:

LISZT: AD NOS, AD SALUTAREM UNDAM – FANTÁZIA ÉS FÚGA

(S 624, R 314, LW B8)

(Nagy Ferenc)

E rendhagyó és szokatlanul különleges zeneműkritika címe szerencsére csak látszólagos ellentmondásra utal. Hiszen a 2018. február 28-án a Régi Zeneakadémia Kamaratermében az Egri Mónika és Pertis Attila házaspár által bravúrosan interpretált, korainak mondható Liszt Ferenc-kompozíció egyaránt előadható igényes konstrukciójú templomi hangszeren vagy hangversenyorgonán, de a négykezes változata egy jó zongorán is.

Az *Ad nos, ad salutarem undam* (latinból pontosan lefordíthatatlan) címmel ellátott monumentális orgonamű (S 259, R 311, LW E1) keletkezési körülményeit jól ismerjük. V alójában ez Liszt legelső orgonaműve, amelyet a *Consolation* zongorasorozat 1849-es végső verziójának papírra vetésével csaknem párhuzamosan, 1850-ben komponált. Eredeti szándéka szerint is orgonára írta, nem pedig zongorára. Később persze az vált gyakorlattá az alkotási technikájában, hogy műveit általában először zongoralettként fogalmazta meg, majd utána ebből készítette csak el az orgonaverziókat vagy éppen a zenekari megjelenítésre elképzelt nagy szerzeményeit is. Sok példa van erre a műalkotási folyamatra: *Weinen, Klagen... variációk* (1863), *B-A-C-H prelúdium és fúga* (1870), *Ave Maria* (1862), *Tu es Petrus* (1867), stb. Az *Ad nos...* esetében azonban először az orgonaváltozat készült el és csak később a négykezes zongoraverzió.

Részlet az *Ad nos* első kiadásából / Excerpt from the first edition of *Ad nos*
Leipzig 1852, Breitkop & Härtel

Mikor Liszt megismerte Meyerbeer *A Próféta* című operáját, azonnal megjegyezte a benne elhangzó korált, ami hamarosan arra inspirálta, hogy erre az alapidallamra közel 40 változatot írjon. Ezek a variációk álltak össze azután az *Ad nos...* hatalmas fantáziájává, amely felépítésében és terjedelmében a mai napig egyedül áll a világ orgonazenéi irodalmában.

Vizsgáljuk meg egy kicsit – a tüzetesebb műelemzés módszereit is igénybe véve, – vajon miről is szólnak ezek az említett variációk! Vagyis, hogy mi ennek az egész világon a legnehezebben eljátszható Liszt-orgonaműnek a gondolati tartalma. Ez a rendkívül sokrétű, gyönyörűségeken komplikált, közel 40 perces kompozíció a legintenzívebb összpontosítás és nagy művészi rutin esetén is a legritkábban adható elő elfogadható színvonalon. Nem véletlen, hogy a nagy nemzetközi orgonaversenyeken kötelezően ez a mű szerepel a döntőben: aki egyáltalán képes tisztességesen végigjátszani, az a művészember virtuóz módon tud orgonálni! Ezért a legnagyobb elismerés illeti meg az Egri Mónika–Pertis Attila művészházaspárt, amiért gróf Széchenyi Imre újra felfedezett zongoraműveinek és Liszt Ferenc *Gaudeamus igitur* humoreszkjének szakértő előadása után még felvállalták – s nem először – ennek a nagyon ritkán játszott négykezes Liszt-zongoraverzióknak a mesteri megszólaltatását. Ezen a remek koncerten igazán mindenki előtt beigazolódott, mennyire hatalmas energiát követel e grandiózus Liszt-fantáziadarab megfelelően dinamikus, autentikus technikai megszólaltatása. A művészi teljesítmény pedig pompázatosan briliáns és a legkisebb hiba nélküli volt! Kivételesen szenzációs zenei élményben részesülhetett mindenki.

No de nézzük meg, hogy mi itt az igazi nehézség! A válasz egyszerű: a mű megdöbbentő mondanivalója. Ez pedig nem más, mint a bibliai armageddon, vagyis Isten végítélete. Ez tehát az a gondolati tartalom, ami végigkíséri ezt a bátor, nagyszabású művet a variációkon keresztül, amelyek az egész emberi életet bemutatják a „bölcstől a sírig”, s a teremtéstől a végítélkezésig. Ha figyelmesen hallgatjuk, nem lesz kétségünk minderről, mivel az effektusok, a motívumok, a Szentírásból ismert hangszerek időbeli és térbeli megjelenése egyértelműsítik érzéseinket. Például a bevezető fantáziatételben, de a fúgarészben is többször visszatér egy kifejezetten trombita-regiszteren megszólaltatandó és éppen hét ütemben ritmizáló fúvósimitáció, melyben határozottan felismerjük a hét angyali trombitaszót János apostol mennyei jelenéseiből. Valóban látomászerűen tér vissza az alapidallam a legkülönbözőbb, szívbemarkolóan vigasztaló, harsogó és erőteljesen ijesztő ellenpontozás váltakozásával, amely végül is egy eget-földet megrengető, sosem látott, földöntúli, mindent elpusztító vihar képében tombol a fináléban. Majd amikor a fúga elején érezzük a fagyos szélvihar zúgását és a dühöngő felhők gyülekezését, megérthetjük, hogy ez a tombolás most már nem az ember zivatara, hanem Isten és a teremtett lelkek végső ítéletvihara. Mély koncentrációval hallgatva a fölkerelkedő szélfúvásban a trombiták harsogását, rádöbbenhetünk, hogy nem volt hiábavaló a stációk sokasága, mivel minden egyes variáció egy újabb életállomás: a megható első szerelem éppen úgy, mint az élet nagy misztériumainak felismerése, azonosítása. Mert minden harmónia egy tőről fakad. Hiszen valójában a rendelkezésünkre álló életidőnkben lezajló lehető legfontosabb felismeréseinket kódolhatjuk e mesterien tanító bölcs zenében. Igazság szerint az alapidallam sohasem titkolódzik: változatlan és megismerhető marad! Ezen isteni eredetű zenemű kódolásában az alapidallam egyszerűen, egyértelműen és tökéletesen maga az Isten...

A finálé lezárásához közeledvén a bibliai János apostol jelenéseinek megfelelő kép tárul elénk: Isten angyalai és a gonosszá vált erők adáz, utolsó viadala, amely immár a „tisztító tűz izzását tárja föl az új Égen és új Földön”. Hiszen pontosan látjuk, hogy e muzikában mikor süt ki a nap, letörölendő minden könnyecseptet az emberek arcáról, mert a tündöklő fényáradatban nem lesz többé sírás és fájdalom: a régi Föld immár eltűnt.

Ilyen és hasonló megrendítő látomások uralják tehát Liszt e nagyszerű zenei alkotását, mely minden bizonnyal az Újszövetség tanításának hatását tükrözi a ma élő emberek lelkében is. Tudjuk, hogy Liszt egész életét átszötte a katolikus vallás – Doborjában, szülőfaluja templomában átélt kisgyermekkorai élményeitől kezdve, egészen a tisztelendő abbé állapotában történt haláláig. Hatalmas és megingathatatlan hite Krisztusban valamennyi művét átítatta, az oratóriumtól egészen a magyar cigánycsárdásokig.

Az *Ad nos...* üzenete az egész emberiségnek szól: Várjuk vissza az Urat, aki eljön ítélni élőket és holtakat – ahogy megígérte. „Tisztelet a felhők hullámain érzézőknek.”

Egri-Pertis duó

One of the most important organ works in the world – this time for the piano and for four hands:

LISZT: AD NOS, AD SALUTAREM UNDAM – FANTASY AND FUGUE

(S 624, R 314, LW B8)

(Ferenc Nagy)

The contradiction in the title of this extraordinary and unusual review of a musical composition is fortunately justified, as the composition by Ferenc Liszt, brilliantly interpreted by the piano duo Mónika Egri and Attila Pertis on February 28th 2018 in the Chamber Room of the Old Music Academy, can be performed on either a high quality church instrument or a concert organ, and the four-handed version also on a good piano.

We all know the circumstances surrounding how this monumental organ composition with the title *Ad nos, ad salutarem undam* (in English: Come to us, to the waves of salvation) (S 259, R 311, LW E1) was composed. In fact this was Liszt's very first organ work, which he composed in 1850, almost parallel with working on the final 1849 version of the *Consolation* set of piano pieces. He originally wrote it for the organ, not for the piano. Later, of course, it became his typical way of composing that he usually drew up his compositions as piano works, and used that as a basis for the organ versions or even for his large-scale compositions intended for orchestral interpretation. There are many examples of this artistic work process: *Weinen, Klagen... variations* (1863), *B-A-C-H prelude and fugue* (1870), *Ave Maria* (1862), *Tu es Petrus* (1867), etc. But in the case of *Ad nos...* the organ version was the first, and the four-handed piano version came only later.

When Liszt first got to know Meyerbeer's opera "*The Prophet*", he immediately took note of the chorale in it, which soon inspired him to write nearly 40 variations on this basic melody. These variations then developed into the immense fantasy of *Ad nos ...*, which in its structure and scope is still unique until today in the world repertoire of organ music.

Let us investigate a little bit – using the methods of a more thorough artistic analysis – what these above mentioned variations are about! In other words, what is the intellectual essence of this composition, which is Liszt's most difficult organ work to play. This beautifully complicated, nearly 30 minutes long composition with many different layers is very hard to perform at an acceptable level even with the most intense concentration and great artistic experience. It is no coincidence that this composition is an obligatory piece in the finals of major international organ competitions: anyone who is able to play it through to the end at an appropriate level is already qualified as an artist who can play the organ at a virtuoso level! Which is why Mónika Egri and Attila Pertis deserve our highest appreciation that after having played Count Imre Széchenyi's re-discovered piano works and Ferenc Liszt's *Gaudeamus igitur* humoresque in an expert interpretation, they bravely added to their programme – and not for the first time – the masterly performance of this very rarely played four-handed Liszt piano version. In this great concert, it became obvious to everyone indeed, what an enormous amount of energy is required to perform this monumental Liszt fantasy piece in an appropriately dynamic and technically authentic interpretation. And their artistic performance was gorgeously brilliant and without the slightest error! Everyone who was there enjoyed an exceptionally sensational musical experience.

But let us examine what the real challenge is here. The answer is simple: the astonishing message of the composition. It is nothing less than the biblical Armageddon, that is, the Last Judgement of God. This is therefore the conceptual content that accompanies this bold and large-scale work throughout the variations, which represent the whole of human life "from the cradle to the grave" and from creation to the day of doom. If we listen carefully we will have no doubt about it, because the effects, the motifs, and the appearance – both in time and space – of instruments known from the Scriptures will leave no space for questions about our feelings. For example, in the introductory fantasy movement, and also in the fugue part, there is the multiple return of a wind instrument imitation in a seven-beat rhythm to be sounded explicitly in the trumpet register, where we can clearly recognize the seven trumpets of the angels from the celestial revelations of John the Apostle. Indeed, the basic melody returns as an apparition with alterations of the most diverse, heartbreakingly consoling, resounding and vigorously frustrating counterpoint, with the ultimate rampage in the finale in the image of a never-seen, extraterrestrial, and all-destroying storm shaking heaven and earth. Then as we feel the frosty wind-storm and the gathering of the raging clouds at the beginning of the fugue, we can understand that this rampage is no longer a thunder of human dimensions, but the ultimate judgement storm of God and created souls. Listening in deep concentration to the blare of the trumpets in the blast of the rising wind, we can realize that the several Stations of the Cross were not in vain, as each variation is a new station of life: a touching first love just as much as recognizing and identifying the great mysteries of life. Because every instance of harmony breaks forth from the same root. In fact, we can code our most important recognitions in the lifetime we are given in this masterly instructive and wise music. Truth is, that the basic melody makes no secret of it at all: it remains unchanged and recognizable! In the coding of this music of divine origin, the basic melody is simply, unambiguously and perfectly God himself...

Approaching the end of the grand finale, a picture from the genius of the revelations of John the Apostle from the Bible opens up to us: the fierce and ultimate encounter between the angels of God and the evil forces, which already "reveals the glow of Purgatory on the new Heaven and new Earth." Because we can see exactly when the sun begins to shine in this music, wiping off each teardrop from people's faces, as there will be no more weeping and pain in the glittering flood of light: the old Earth has now disappeared.

Such and similar staggering apparitions dominate this magnificent musical masterpiece by Liszt, which certainly reflects the influence of the teaching of the New Testament even in the souls of contemporary people. We know that the Catholic religion interlaced Liszt's whole life – from early childhood experiences in the church in Doborján, the village of his birth, until his death in the state of a reverend abbé. All his works were impregnated with his immense and unshakeable faith in Christ, from the oratorios to the Hungarian Gypsy Csardas.

The message of *Ad nos ...* is addressed to the whole of mankind: We are waiting for the Lord to come back and judge the living and the dead – as he promised. "Give homage to those who arrive on the waves of the clouds."

ANDREW HARRINGER ZONGORAESTJE

(Bánky József)

A Liszt Ferenc Társaság Pécsi Tagozata rendezésében március 21-én *Andrew Harringer* zongoraestjét élvezhettük. Az amerikai fiatalember néhány évig Király Csabának volt mesterszakos növendéke a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán. Sok zenei megnyilatkozáson túl nyilván tőle tanulta el a pózmentes játékot is.

Nagyszabású Liszt-műsora már összeállításában is figyelemre méltó volt. Első részében hatot hallhattunk a *Transzcendens etűdökből*, míg a második félidőben néhány népszerű, rövidebb darab után a *Dante-sonátával* zárult a program.

Ami a műsor első felét illeti, itt még – talán a bejátszási lehetőség hiánya miatt – láthatóan nem mindenben tudta megvalósítani művészi elképzeléseit, de a *Tájkép* hangulatos, színes lefestése, az *Esti harmóniák* fölépítése és a *Mazeppa* virtuozitása élményt jelentett.

A szünet után viszont – teljesen magára találva – poétikus, oldott légkörű előadásban hallhattuk tőle az *E-dúr Petrarca-sonettet*, a csillogó -csobogó *Forrásnál* színekben gazdag, tökéletes megoldását és a *Szerelmi álmokat*. S végül műsorára a koronát a *Dante-sonáta* érett, nagystílusú, technikailag bravúros előadása tette fel.

A közönség lelkesen ünnepelte a szimpatikus, szerény fiatalembert, aki a Király Csabánál töltött évek tapasztalatai nyomán bizonyosan hazájában is lelkes apostola és hiteles tolmácsolója lesz Liszt művészetének.

Andrew Harringer

PIANO RECITAL BY ANDREW HARRINGER

(József Bánky)

On March 21st we had the privilege of enjoying *Andrew Harringer's* piano recital organized by the Pécs branch of the Liszt Ferenc Society. The young American had attended Csaba Király's MA course at the Faculty of Arts of the Pécs University of Sciences for a couple of years – and in addition to several musical qualities he had obviously learnt from him how to play without unnecessary frills.

His ambitious Liszt programme was itself remarkable in its arrangement. In the first half he played six of the *Transcendental Studies*, while in the second half the *Dante Sonata* concluded the programme after a couple of short and popular compositions.

As far as the first half of the programme was concerned – perhaps due to a lack of opportunities to practise – he obviously did not implement his artistic ideas to the full, yet the colourful and spirited depiction of *Paysage* (Landscape), the shaping of *Harmonies du soir* (Evening Harmonies) and the virtuosity of *Mazeppa* were received with pleasure by the audience.

After the interval, however, he found himself completely, and we were able to fully enjoy the *Petrarch Sonnet in E major* in his poetic and relaxed performance, followed by his perfect and colourful presentation of the sparkling and splashing *Au bord d'une source*, and *Liebestraum*. And finally, the pinnacle of the programme was his mature, bold and technically brilliant performance of the *Dante Sonata*.

The audience eagerly celebrated the talented and modest young man, who, with the experience of his years spent with Csaba Király, will certainly be an enthusiastic apostle and authentic interpreter of Liszt's music in his home country.

AGGHÁZY KÁROLY, LISZT FERENC NÖVENDEKE A ZENEAKADÉMIA ELSŐ OSZTÁLYÁBÓL

(Gombos László)

Aggházy Károly

Száz éve hunyt el Aggházy Károly (1855–1918), a kiváló zongoraművész, zeneszerző és pedagógus, akit Liszt Ferenc első zeneakadémiai növendékének is nevezhetnénk. Abból a szempontból mindenképpen első volt, hogy az 1875-ben megnyílt intézmény névsorában – a betűrendnek köszönhetően – az ő neve állt az élen a Liszt-tanítványok között, és abból a szempontból is megilleti az elsőség, hogy talán ő vitte a legtöbbre a kilenc tanítvány közül. Nem tudhatjuk biztosan, hogy a Mester kit tartott a legtöbbre az évfolyamból, de a fennmaradt dokumentumok alapján feltételezhetjük, hogy Aggházy közvetlenül a másik kedvenc, Juhász Aladár mellett szerepelt Liszt saját rangsorában. Az őszi felvételi vizsgákon 21 zongorista nyert felvételt a Zeneakadémiára, majd amikor 1876 februárjában Liszt Budapestre érkezett, kiválasztotta azokat, akiket saját osztályába fogadott. A sorsdöntő meghallgatásra február 18-án került sor, amiről Aggházy ezt írta naplójába: „*Délután 2-kor Lisztnél voltam. Az Öreg igen kedvesen fogadott. Tanítványa vagyok! Az Isten jó, hatalmas, legyen áldott az Ő neve!*”^[1] Aggházyt és Juhászon kívül Almássy Miklós, Feigler Janka, Kohn (Kont) Ilona, Knappné Barnay Ilka, Lépešy Ilona, Ravasz Ilona és Swoboda (később Szabados) Károly voltak még a szerencsések között.^[2]

Liszt számos alkalommal adta tanújelét annak, hogy megkülönböztetett figyelemmel kíséri Aggházy pályájának alakulását. A Zeneakadémián együtt töltött három év során mindkét lehetséges alkalommal jelölte őt a Liszt Jubileumi Ösztöndíjra, majd éveken át ajánlólevelekkel látta el és segítette az anyagi támogatások megszerzésében. Az említett ajánlásokból álljon itt néhány kiragadott példa. Liszt az intézmény titkárának, Ábrányi Kornélnak írta 1878. július 11-én Weimarból: *Tisztelt kedves barátom, azt kívánom, hogy Aggházy mellékelte levélre kedvező válasz érkezzék. [...] Juhász és Aggházy a legrátermettebbek magyar zongoravirtuózaink között, és nagyon alkalmasak arra, hogy a budapesti Zeneakadémiának külföldön dicsőséget szerezzenek.*^[3] Liszt ugyanekkor Trefort Ágoston kultuszminiszter számára is mellékelte egy rövid levelet: *Excellenciás Uram, Aggházy Károly úr, a*

budapesti Zeneakadémia egyik legkiemelkedőbb tehetséges növendéke most arra készül, hogy mesterségének nekilásson és tudását bizonyítsa. Az e célból igényelt, jól megérdemelt ösztöndíjban szíveskedjék Excellenciád őt részesíteni.

Liszt nem sokkal később, szeptember 13-án ismét írt Ábrányinak, hogy járjon el Aggházy érdekében, és az ifjút különösen magas hőfokon dicsérte. Nem tudjuk, hogy a mesternek miért volt erre szüksége, hiszen hűséges titkárát és kollégáját aligha kellett meggyőznie bármiről, amit ő jónak látott. Értett ő félszavakból is. Liszt azonban nem csupán Ábrányinak szólhata a sorait, hanem egyfajta nyilatkozatnak, amelyet írásban is rögzíteni kívánt, olyan „mesterlevélnek”, amelyet alkalomadtán mások előtt is fel lehet mutatni. A következő két mondat többet jelent bármilyen bizonyítványnál: *Aggházy megérdemli, hogy a hóna alá nyúljunk, mert keze és feje csodálatos muzikalitással van megáldva. Juhász és ő bizonyosan mindenütt dicsőséget szereznek majd a budapesti Zeneakadémiának.*^[4]

A „*csodálatos muzikalitással megáldott*” ifjú pedig elindult a nagyvilágba, Párizsba, hogy nevet szerezzen magának. Már ott várta barátja, a hegedűművész Hubay Jenő, akivel áttörték a közönyösség és nyugati sznobizmus falát, és együtt világra szóló sikereket arattak. A szalonok és koncerttermek szívesen látott vendégei lettek, elfordult, hogy egyetlen napon több helyen is szerepeltek. Különösen vérpezsdítő magyar népdalátirataikkal nyűgözték le a hallgatóságot. Néhány év múlva útjaik elváltak. Hubay haladt tovább a világhír felé, tanszékvezető lett a brüsszeli konzervatóriumban, ahol Bériot, Wieniawski és Vieuxtemps voltak a közvetlen elődei. Amikor 1886-ban Liszt Ferenc hívására hazatért, már elismert mester volt és széles körű nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett.

Aggházy viszont túl korán tért haza, családot alapított, és első feleségétől őt, majd a másodiktól egy hatodik gyermeke született. Beszállt a tanítás mindennapos mókuskerekébe, amiből a Berlinben 1883 és 1889 között töltött hat év sem jelentett kiszállási lehetőséget (ismét egy bizonyítéka Liszt gondoskodásának: ő ajánlotta a *Stern'sches Konservatorium* megisztelő tanári pozíciójába, sőt a költözéshez szükséges összeget is ő szerezte meg volt tanítványa számára). Aggházy nem volt az a fajta ember, aki szívesen harcol a személyes érvényesülésért, a tanítás és a családi gondok mellett pedig nem sok ideje maradhatott a gyakorlásra. Mégis szép sikerrel szerepelt Németországban, a század elején több turnét tett Svájcban az Aggházy-trió tagjaként, itthon pedig, amikor színpadra lépett, mindig kiemelték választatós ízlését, kiváló billentését és kivételes muzikalitását.

1. Herpy Miklós: *Aggházy Károly. Egy Liszt-tanítvány élete és kora.* Közreadja Gombos László, Budapest: Rózsavölgyi és Társa 2018, 12 (megjelenés alatt).
2. Legány Dezső: *Liszt Ferenc Magyarországon 1874–1886.* Budapest: Zeneműkiadó 1976, 46.
3. Liszt Múzeum Ep–L–106, fordította Eckhardt Mária: A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben. In: *A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve,* szerk. Ujfalussy József. Budapest: Zeneműkiadó 1977, 42.
4. Liszt Múzeum Ep–L–108. Közreadta LA MARA: *Franz Liszt's Briefe, Bd. 2.* Nr. 236, 275–276.

Alkata nem predesztinálta arra, hogy sztár legyen, sosem vágyott a reflektorfényre, így élete során nem sok tündöklés, zajos ünneplés jutott neki. Megbecsülés azonban igen: tanítványai tisztelték a Nemzeti Zenedében, sok száz jelentős személlyel állt kapcsolatban, és a hazai zenei életben nagyra értékelték sokirányú előadóművészi, zeneszerzői és szervezői tevékenységét. Aligha akadt olyan zenekedvelő az országban, aki ne hallotta volna az Aggházy nevet, ne tudta volna, hogy széles körben elismert zongoraművészről van szó, akinek kompozícióival, főleg kisebb zongoraműveivel és dalaival nap mint nap találkozhatott a legkülönbözőbb zenei eseményeken. A művész jól csengő neve a 2. világháború után sem merült feledésbe, de visszaszorult a zenei szakkönyvek rövid hivatkozásaiba, az elmúlt századforduló jeles alakjainak felsorolásaiba, nagy mesterek monográfiáinak lábjegyzeteibe. Elegendő itt a Bartók irodalomra utalnunk, amelyben Aggházy mint az ifjú zenei egyik első felfedezője jelenik meg: a 10 éves Bartók Bélát édesanyja Pozsonyból Pestre hozta, hogy a neves muzsikusként bemutassa. Aggházy felismerte Bartók tehetségét, és legszívesebben azonnal tanítványául fogadta volna a Nemzeti Zenedében. Különös véletlen, hogy 40 évvel később Aggházy lánya, Katalin éppen Bartók növendéke lett a Zeneakadémián.

Nagy Márta, Herpy Miklós, Ludmány Györgyi

2018. április 25-én este a Liszt Ferenc Társaság hangversenyt rendezett a Régi Zeneakadémián, hogy Aggházy Károly előtt tisztelegjen. A rendezvény elején e sorok írója méltatta a művész munkásságát, majd az egyes műsorszámok előtt mondott rövid bevezetőket. A közönség nagy érdeklődéssel hallgatta a mára már ismeretlen darabokat, amelyek bizonyosságot tettek arról, hogy az egykor élt zongoraművész és pedagógus kiváló zeneszerző is volt. A műsort Nagy Márta állította össze a Herpy Miklóstól, Aggházy unokájától kölcsönzött régi kották felhasználásával, és végéig szerepelt is a zongoránál. A koncertet két szólószámmal, az *Est a táborban* (Magyar hangulatok ciklus no.1) és a *Gavotte és musette* című darabokkal indította, majd a vége felé a *Palotást* játszotta a *Magyar táncok* sorozatból. Korábban Eckhardt Gábor zongoraművésszel három négykezeset adott elő Aggházy berlini éveinek (1883–89) terméséből: a *Rondo all' unghese*, a *Poème hongrois* és a *Marcia* jól illusztrálta számunka, hogy az ifjú komponista gyorsan elsajátította annak a műfajnak az alapvető vonásait, amely a korabeli társasági élet elmaradhatatlan kellékei közé tartozott.

A művészi szalonok hangja szólalt meg Aggházy dalainak segítségével, két ifjú énekes tolmácsolásában. Molnár Tímea öt Heine-dalt adott elő a *Hat dal* (op. 30) című dalciklusból, majd később az Inczedy László versére írt *Mint a harmat* és az Alfred de Musset versére komponált *Ninon* című dalt szólaltatta meg (utóbbit Aggházy gróf Gebrian Rózának, Hubay Jenő későbbi feleségének dedikálta 1889-ben), végül Cinka Panna dalát énekelte a *Rákóczi* című szimfonikus énekkölteményből és Maritta áriáját a *Maritta, a korsós madonna* című operából.

Az est másik ifjú énekművésze Papp Viktor volt, akinek duplán kijutott a tapsból, mivel előző nap kategóriájának győztese lett a Szegeden rendezett nemzetközi Simándy József énekversenyen. Ő az op. 23-as *Öt dalból* a *Bitte* (Lenau) és az *Im Mondenschein* (Ruperti), majd az op.31-es *Hat dalból* a *Die Schäferin* (Heine) és a *Lieb' Liebchen* (Heine) című német dalokat énekelte. Valamennyi megállná a helyét a mai vegyes dalestek műsorán.

Mivel Aggházy zongoraművész volt, elsősorban saját hangszerére komponált, a több tucatnyi dallal pedig, amint említettük, a társasági élet elvárásainak tett eleget. Hegedűdarabot mindössze hármat írt, valamennyit 1880 körül, amikor a nála is fiatalabb Hubay Jenővel koncertezett. A háromból kettő hangzott el a hangversenyen: a Hubaynak dedikált *Abendstimmung*ot Ludmány Györgyi játszotta Nagy Márta kíséretével, zárószámként pedig a magyar népies dallamokra írt *Pusztai hangok* (*Pusztá-Klänge*, franciául *Echos de la Puszta*) című koncert-duó hangzott el Banda Ádám fergeteges tolmácsolásában. Utóbbi Hubay és Aggházy közös darabja, melyet 1879-ben egy gazdag hölgy, Mrs Freake számára komponáltak Londonban. Voltaképp a két művész közös improvizációinak lejegyzéséről van itt szó, amely előzménye lett Hubay világhírű csárdajeleneteihez. A hegedű szólamát Hubay, a zongorát Aggházy dolgozta ki, miközben megpróbálták túllicitálni egymást a hatások keresésében. Itt és most, a hangverseny befejező számában életre kelt valami a 19. századi virtuózok világából, abból a hangulatból, ami annak idején egész Európát lelkesedésre ragadtatta.

Az Aggházy-muzsika iránt érdeklődők az agghazykottak@freemail.hu címre küldött levélben kérhetik elérhető művei listáját és a kiválasztott darabok digitalizált kottáit.

KÁROLY AGGHÁZY, A LISZT PUPIL FROM THE FIRST CLASS OF THE MUSIC ACADEMY

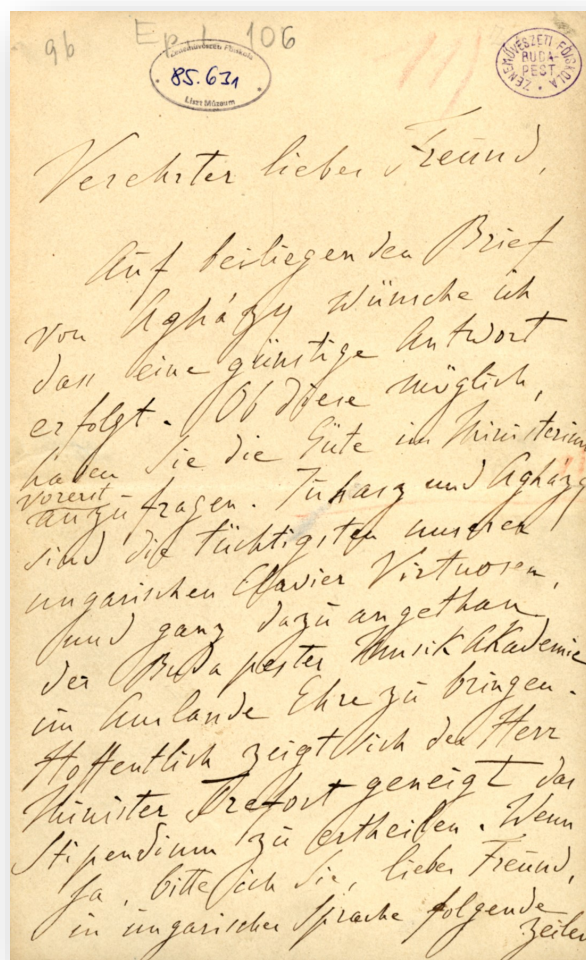
(László Gombos)

Károly Aggházy (1855-1918), the outstanding pianist, composer and pedagogue, whom we could call the first pupil of Ferenc Liszt at the Music Academy, died one hundred years ago. He was certainly the first in the sense that his was the first name among Liszt's pupils on the roll of the institute when it opened in 1875 – thanks to their alphabetical order – and he also deserves primacy in the sense that he perhaps progressed the farthest among the nine pupils. We cannot know for sure whom the Master most appreciated in the class, but based on the available documents we can assume that Aggházy was next to Liszt's other favourite, Aladár Juhász, in the Master's own ranking list. In the autumn entrance exams, 21 pianists were admitted to the Music Academy, and when Liszt arrived in Budapest in February 1876, he selected those he accepted into his class. The decisive audition took place on February 18th, and Aggházy wrote about it in his diary: "I was with Liszt at 2 o'clock in the afternoon. The Old Man received me very kindly. I am his pupil! God is good, almighty, may His name be blessed!"^[1] In addition to Aggházy and Juhász, the further lucky ones were Miklós Almássy, Janka Feigler, Ilona Kohn (Kont), Ilka Knapp (née Barnay), Ilona Lépešy, Ilona Ravasz and Károly Swoboda (later Szabados).^[2]

Liszt repeatedly gave evidence that he was paying close attention to the development of Aggházy's career. During the three years of his studies at the Music Academy, he proposed Aggházy for the Liszt Jubilee Scholarship on both occasions when it was possible, and later he provided him with letters of recommendation and helped him obtain financial support for many years. Here are some examples of these recommendations. Liszt wrote to the secretary of the institute, Kornél Ábrányi, on July 11th 1878 from Weimar: *My dearest and esteemed friend, I desire that Aggházy receive a positive answer to his enclosed letter. [...] Juhász and Aggházy are the most proficient among our Hungarian piano virtuosos and are very capable of obtaining glory for the Budapest Music Academy abroad.*^[3] Liszt also enclosed a brief private letter to the Minister of Culture, Ágoston Trefort: *Your Excellency, Mr. Károly Aggházy, one of the most talented students at the Budapest Music Academy is now ready to launch his artistic career and show proof of his knowledge. I ask Your Excellency to award him the requested and well-deserved scholarship necessary for this purpose.*

Not long afterwards, on September 13th, Liszt again wrote to Ábrányi, urging him to take the necessary measures in Aggházy's interest, and he praised the young man on a particularly high note. We do not know why the master found it necessary, because his loyal secretary and colleague hardly needed more than a hint or allusion to do what Liszt found the right thing to do. But Liszt probably meant this letter not only for Ábrányi, but as a kind of a statement which he wanted to record in writing as a "letter of mastership" which could occasionally be presented to others as well. The following two sentences mean more than any official certificate: *Aggházy deserves to be helped because his hands and head are blessed with wonderful musicality. He and Juhász will certainly gain glory for the Budapest Music Academy.*^[4] This young man "blessed with wonderful musicality" did indeed set out into the world at large, namely to Paris, in order to make a name for himself. There he was welcomed by his friend, the violinist Jenő Hubay, and together they broke through the wall of indifference and Western snobbery, and were enormously successful. They became popular guests in private drawing rooms and concert halls, sometimes appearing at several different venues on a single day. Their audiences were especially fascinated with their Hungarian folk song transcriptions. Then after a couple of years they went their separate ways. Hubay moved on to world fame, and became the head of violin teaching at the Brussels Conservatory, where Bériot, Wieniawski and Vieuxtemps had been his immediate predecessors. When he returned to Hungary at the invitation of Ferenc Liszt in 1886, he was already a recognized master and had extensive international contacts.

Aggházy, however, returned to Hungary too soon, started a family and had five children with his first wife, and then a sixth child with his second wife. He joined the treadmill of daily teaching, and even his long spell in Berlin between 1883 and 1889 did not provide an opportunity for his career to take off (again a proof of Liszt's concern: he recommended Aggházy for the honourable position of professor at the *Stern'sches Konservatorium*, and even procured the amount of money necessary for his former pupil's removal to Berlin). Aggházy was not the sort of person who would fight for personal promotion, and he did not have much time to practise alongside teaching and family matters. Yet he appeared several times with great success in Germany, at the beginning of the century he toured Switzerland more than once as a member of the Aggházy trio, while in Hungary, whenever he appeared on the concert platform, critics always emphasized his exquisite taste, excellent touch and exceptional musicality.

1. Miklós Herpy: *Károly Aggházy. Egy Liszt-tanítvány élete és kora* (The life and age of a Liszt Pupil). Published by László Gombos, Budapest: Rózsavölgyi és Társa 2018, 12 (under publication)

His cast of mind did not predestine him to become a star, he never really yearned for the limelight, so he did not enjoy much glamour or noisy celebrations in his life. But he was indeed appreciated: his pupils respected him at the National Music School (Nemzeti Zenede), he was in contact with hundreds of important personalities, and he was highly valued in Hungarian music life for his manifold activities as a performer, composer and organizer. There was hardly any music lover in the country who was not aware of the name Aggházy, or who did not know he was a widely appreciated pianist, whose compositions, especially his shorter piano works and songs were regularly performed at a variety of musical events. The trademark name of the musician was not forgotten even after the Second World War, but it was pushed into the background, into short references in music books, lists of significant figures of the last turn of the century, and the footnotes of monographs about great masters. It is enough to refer here to the Bartók literature, in which Aggházy appears as one of the first discoverers of the young genius: the mother of the 10-year-old Béla Bartók brought her son from Pozsony (Bratislava) to Pest to introduce him to the famous musician. Aggházy recognized Bartók's talent, and most likely would have accepted him as a student at the National Music School had it been up to him. It is a curious fact that 40 years later Aggházy's daughter, Katalin, became herself a pupil of Bartók at the Music Academy.

Molnár Tímea, Herpy Miklós, Nagy Márta, Papp Viktor, Herpyné Légár Piroska

On the evening of April 25th 2018, the Liszt Ferenc Society organized a concert at the Old Music Academy to honour the memory of Károly Aggházy. At the beginning of the event, the author of this article praised the oeuvre of the musician and also provided short introductions before the individual pieces played at the concert. The audience listened with great interest to these by now unknown works, which testified that the former pianist and teacher was also an excellent composer. The programme was arranged by Márta Nagy, using old scores borrowed from Miklós Herpy, Aggházy's grandson, and she also played the piano all through the evening. She began the concert with two solo pieces: *Est a táborban - Magyar Hangulatok ciklus No. 1.* (An evening in the Camp - Hungarian Moods cycle, No.1.) and *Gavotte and Musette*, then towards the end she played *Palotás* from the *Magyar Táncok* (Hungarian Dances) series. Earlier, she played three four-handed pieces with pianist Gábor Eckhardt from the period of Aggházy's Berlin years (1883-89): the *Rondo all'ongarese*, *Poème hongrois* and *Marcia* showed us very well how the young composer had quickly mastered the basic features of the genre, which was an indispensable element of social life in those years.

The sound of the artistic drawing-rooms was evoked with the help of Aggházy's songs, in the interpretation of two young singers. Tímea Molnár performed five Heine songs from the cycle *Hat dal* (Six songs) op. 30., and later sang *Mint a harmat* (Like the dew) written to a poem by László Inczédy, and then *Ninon*, composed to a poem by Alfred de Musset (Aggházy dedicated the latter to Countess Róza Cebrian, who later became Jenő Hubay's wife, in 1889), and finally she sang Cinka Panna's song from the vocal symphonic poem *Rákóczi*, and Maritta's aria from the opera *Maritta, a korsós madonna* (Maritta, the Madonna with the Pitcher).

The other young singer of the evening was Viktor Papp, who received double applause as the previous day he had won the International Simándy József Singing Contest in Szeged. He sang four German songs: *Bitte* (Lenau) and *Im Mondenschein* (Rupert) from the cycle *Öt dal* (Five songs) op. 23., and then *Die Schäferin* (Heine) and *Lieb' Liebchen* (Heine) from the cycle *Hat dal* (Six songs) op. 31. All of them could feature in any programme of today's mixed song recitals.

1. Liszt Museum Ep-L-106, translated by Mária Eckhardt: A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben (The Music Academy in Ferenc Liszt's letters). In: *A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve* (100 years of the Liszt Ferenc Music Academy), ed.: József Újfalussy. Budapest: Zeneműkiadó 1977, p. 42.
2. Liszt Museum Ep-L-108. Published by: LA MARA: *Franz Liszt's Briefe, Bd. 2*. Nr. 236, 275–276.

Since Aggházy was a pianist, he composed primarily for his own instrument, and with the dozens of songs he wrote – as I have mentioned above – he fulfilled the expectations of social life. He wrote only three works for violin, all of them around 1880, when he was on a joint concert tour with Jenő Hubay, the violinist even his junior. Two of the three were performed at the concert: Györgyi Ludmány played *Abendstimmung* (dedicated to Hubay) accompanied by Márta Nagy, and the last number of the evening was the concert-duo *Pusztai hangok* (Pusztá-Klänge, in French: Echos de la Puszta) written on Hungarian folkish melodies, in a tremendous performance by Ádám Banda. The latter is a joint work by Hubay and Aggházy, which they composed in 1879 for a wealthy lady in London, Mrs. Freake. In fact, it is about noting down the joint improvisations of the two musicians, which in a way became the prelude to Hubay's world-famous *Scènes de la Csárda*. Hubay composed the violin part and Aggházy the piano part, while each tried to improve on the other in the search for effects. Here and now, in this final event of the concert, something was revived of the world of 19th century virtuosos, of the mood that ignited the whole of Europe in those times.

Those who are interested in Aggházy's music, may ask for the list of his available compositions and the digitalized scores of the selected pieces via E-mail, sent to the address agghazykottak@freemail.hu

LISZT JÓTÉKONYSÁGI EST

(Polgár Éva)

A Los Angeles Nemzetközi Liszt Verseny és a Zeneakadémia Baráti Köre Egyesület közös összefogással utazási ösztöndíjat alapított, hogy ezzel támogassa a fiatal zongorista tehetségek kijutását a los angelesi zenei megmérettetésre. Az ösztöndíj pályázatot a Zeneakadémián hirdették meg, a zongoristáknak egy Liszt műveit tartalmazó tizenöt perces videóösszeállítást kellett beküldeniük, melyet egy három tagú szakmai bizottság értékelt ki. Az első pályázati nyertes Váradi László, Gulyás István és Dráfi Kálmán növendéke. Az ösztöndíj a versenyhez kapcsolódó minden utazási és regisztrációs költséget fedez, melyet Dr. Batta András, a Zeneakadémia Baráti Köre Egyesület elnöke, egyben a 2018-as Los Angeles Nemzetközi Liszt Verseny fővédnöke adott át Váradi Lászlónak ünnepi jótékonyági hangverseny keretei között 2018. május 18-án a Duna Palotában.

Váradi László

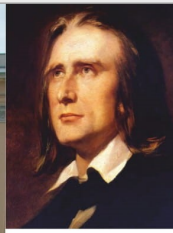
A LISZT BENEFIT CONCERT

(Éva Polgár)

Polgár Éva,
Dr. Batta András,
Váradi László

The Los Angeles International Liszt Competition and the Friends of the Liszt Academy Foundation have established a travel grant to support young Hungarian pianists in their participation at the Los Angeles International Liszt Competition. The travel grant application was announced at the Franz Liszt University. Pianists had to submit a 15 minutes long video selection of Franz Liszt's music. A three-member professional committee selected László Váradi (student of István Gulyás and Kálmán Dráfi) as the first grant recipient. His travel and participation costs will be fully covered by the newly established travel grant at the upcoming Los Angeles International Liszt Competition in November 17-18, 2018. László Váradi was acknowledged by Dr. András Batta, president of the Friends of the Liszt Academy Foundation and patron of the 2018 Los Angeles International Liszt Competition, at the Liszt charity gala at the Danube Palace on May 18, 2018.

A RENDEZVÉNY TÁMOGATÓI:

Cathedralis Tours
ESZTERGOM

JEGYEK KAPHATÓK:

a www.jegymester.hu internetes portálon,
Esztergomban a Prímás Pincében (Esztergom, Szent István tér 4.),
a Cathedralis Tours irodában (Esztergom, Bajcsy Zs. Endre u. 26.),
valamint a helyszíneken 2500 és 1500 Ft-os áron

Részletes tájékoztatás és műsor
More information and programme:

www.lisztociety.hu
www.lisztmuseum.hu

www.facebook.com/LisztFerencTarsasag/

Felelős kiadó: Liszt Ferenc Társaság • Felelős szerkesztő: Király Csaba
Nyomda: Vincze Nyomda Esztergom • Készült: 3000 példányban

www.lisztociety.hu

www.lisztmuseum.hu

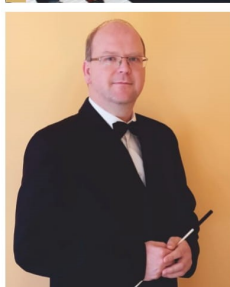
8. ESZTERGOMI LISZT HÉT
2018. AUGUSZTUS 26-31.
THE 8th ESZTERGOM LISZT WEEK
26-31. AUGUST 2018

AUGUSZTUS 26, VASÁRNAP 19.00
ESZTERGOMI BAZILIKA

Liszt Ferenc: Ad nos, ad salutarem undam - fantázia és fuga orgonára
Kováts Péter, a Bazilika karnagya

Liszt Ferenc: Koronázási mise
(orgonakíséretes verzió: Király Csaba)

Daróczy Gabriella (szoprán), Dezső Sára (alt),
Pálmai Árpád (tenor), Lettner Zsolt (basszus)
Esztergomi Balassa Bálint Vegyeskar
(karigazgató: Udvardyné Pásztor Ágnes)
Az Esztergomi Bazilika Énekkara
(karigazgató: Kováts Péter)
Király Csaba (orgona)
Vezényel: Reményi László

SUNDAY AUGUST 26, 7 PM
ESZTERGOM BASILICA

Liszt: Ad nos, ad salutarem undam -
Fantasy and Fugue for organ

Péter Kováts, organist at the Basilica

Liszt: Hungarian Coronation Mass
(version with organ: Csaba Király)

Gabriella Daróczy (soprano), Sára Dezső (alto),
Árpád Pálmai (tenor), Zsolt Lettner (bass)
Esztergom Bálint Balassa Choir
(director: Ágnes Pásztor Udvardyné)
The Esztergom Basilica Choir
(director: Péter Kováts)
Csaba Király (organ)
Conducted by: László Reményi

AUGUSZTUS 27, HÉTFŐ 19.00
ESZTERGOMI BAZILIKA

Ács József (orgona) és Palatinus
Violetta (szoprán) hangversenye

Händel, Georg Friedrich: Tűzijáték szvit – Ouverture, La paix, La réjouissance, Menuet I-II (orgonaátírat)
Liszt Ferenc: Im Rhein, im schönen Strome – dal (Heinrich Heine), 1843-as verzió (szoprán szóló orgonával)
Mosonyi Mihály: Gyászhangok Széchenyi István halálára (orgonaátírat)
Liszt Ferenc: Balcsillagzat, Szürke felhők (orgonaátíratok)
Liszt Ferenc: Jeanne d'Arc au bûcher – drámai jelenet (Victor Hugo), a piano-orgue kíséretes verzió átíratá énekkhangra és orgonára (bemutató)
Mosonyi Mihály: Ave Maria (szoprán szóló orgonával)
Liszt Ferenc: Szent Erzsébet legendája – bevezetés (orgona szóló)
Wagner, Richard: Tannhäuser – Csarnok ária (szoprán szóló orgonakísérettel)
Liszt Ferenc: Hozsanna (orgona szóló)
(A Hozsanna kivételével valamennyi mű Ács József orgonaátíratára)

MONDAY AUGUST 27, 7 PM
ESZTERGOM BASILICA

A recital with József Ács (organ) and
Violetta Palatinus (soprano)

Handel: Suite from Music for the Royal Fireworks – Overture, La paix, La réjouissance, Menuet (transcription for organ)
Liszt: Im Rhein, im schönen Strome – Lied (Heinrich Heine), 1843 version (for soprano solo and organ)

Mihály Mosonyi: Music for the Funeral of István Széchenyi (transcription for organ)
 Liszt: Unstern, Nuages gris (transcriptions for organ) transcription for soprano and organ of the
 Liszt: Jeanne d'Arc au bûcher – dramatic scene (Victor Hugo) version for voice and piano-organ
 Mihály Mosonyi: Ave María (for soprano and organ)
 Liszt: Introduction to The Legend of St Elizabeth (organ transcription)
 Wagner: Dich, o teure Halle – aria from Tannhäuser (soprano solo and organ)
 Liszt: Hosanna (organ solo)
 (All numbers, except for Hosanna, have been arranged for organ by József Ács)

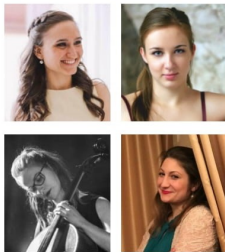
AUGUSZTUS 28, KEDD 19.00
SZENT ADALBERT KÖZPONT
 Konyicska Renáta (zongora)
 hangversenye

Schubert, Franz–Liszt Ferenc: Ständchen
 Schubert, Franz: B-dúr szonáta, D960
 Liszt Ferenc: e-moll Románc, S169
 Chopin, Frédéric: e-moll zongoraverseny, Op.11
 (Kamaraváltozat, közreműködik a Jámbor-vonósnégyes: Jámbor Anna, Soós Orsolya, Baksai Réka, Gécz Teodóra)

TUESDAY AUGUST 28, 7 PM
SZENT ADALBERT CENTRE
 Piano recital by Renáta Konyicska

Schubert – Liszt : Ständchen
 Schubert: Piano Sonata in B flat major, D960
 Liszt: Romance in E minor, S169
 Chopin: Piano Concerto No.1 in E minor, Op.11
 (Chamber version, with the Jámbor String Quartet: Anna Jámbor, Orsolya Soós, Réka Baksai, Teodóra Gécz)

AUGUSZTUS 29, SZERDA 19.00
SZENT ADALBERT KÖZPONT
 Nicholas Clapton nemzetközi dal-mesterkurzusának gálahangversenye

Közreműködnek a kurzus énekesei és Nicholas Clapton.
 Gyökér Gabriella (zongora)

WEDNESDAY AUGUST 29, 7 PM
SZENT ADALBERT CENTRE
 Gala concert of Nicholas Clapton's international master class for singers

With Nicholas Clapton and the participating singers.
 Gabriella Gyökér (piano)

AUGUSZTUS 30, CSÜTÖRTÖK 19.00
FERENCES SZENT ANNA TEMPLOM
 Kamarazenekari és kórusangverseny

Liszt- művek kamarazenei együttesek előadásában (Gémesi Géza átiratai):
 Pax vobiscum
 Ave Maria (II)
 Búcsúzóra (orosz népdal)
 Andante religioso
 Pater noster (II)
 Liszt Ferenc: Via Crucis, a Keresztút 14 állomása (a hangszerzólamos vonós kamaragyuüttesre átírta Gémesi Géza – bemutató)
 Pechan Kornél (bariton), az Országos Széchényi Könyvtár Kórusa és szólistái (karigazgató: Eckhardt Mária) A BHKZ Akadémia vonós együttese
 Vezényel: Gémesi Géza

THURSDAY AUGUST 30, 7 PM
THE FRANCISCAN SZENT ANNA CHURCH
 A concert of choral music with chamber orchestra

Works by Liszt arranged for chamber ensemble by Géza Gémesi:
 Pax vobiscum
 Ave Maria (II)
 Abschied (Russian folksong)
 Andante religioso
 Pater noster (II)
 Liszt: Via Crucis, the 14 Stations of the Cross (the instrumental accompaniment arranged for string orchestra by Géza Gémesi - first performance)
 Kornél Pechan (baritone), the Choir and soloists of the National Széchényi Library (director: Mária Eckhardt) BHKZ Academia string-ensemble.
 Conducted by: Géza Gémesi

AUGUSZTUS 31, PÉNTEK 19.00
ESZTERGOMI BAZILIKA
 Liszt Ferenc: Missa Solennis (Esztergomi mise)

Daróczi Gabriella (szoprán), Heim Mercedes (alt), Árpád Pálmai (tenor), Zsolt Lettner (basszus)
 Esztergomi Balassa Bálint Vegyeskar (karigazgató: Udvardyné Pásztor Ágnes)
 Az Esztergomi Bazilika Énekkara (karigazgató: Kováts Péter)
 Az Országos Széchényi Könyvtár Kórusa (karigazgató: Eckhardt Mária)
 Esztergomi Szimfonikusok.
 Vezényel: Reményi József

FRIDAY AUGUST 31, 7 PM
ESZTERGOM BASILICA
 Liszt: Missa Solennis (Gran/Esztergom Mass)

Gabriella Daróczi (soprano), Mercedes Heim (alto), Árpád Pálmai (tenor), Zsolt Lettner (bass)
 Esztergom Bálint Balassa Choir (director: Ágnes Pásztor Udvardyné)
 The Esztergom Basilica Choir (director: Péter Kováts)
 The Choir of the National Széchényi Library (director: Mária Eckhardt)
 Esztergom Symphony Orchestra
 Conducted by: József Reményi

ÚJ, ÉRTÉKES HUNGARIKUMOKAT KÉPVISELŐ LISZT-KÉZIRATOKKAL GAZDAGODOTT A LISZT FERENC EMLÉKMÚZEUM

(Domokos Zsuzsanna múzeumigazgató)

A Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont életében egyedi és valószínűleg meg nem ismétlődő alkalom, hogy egyszerre ennyi eredeti, teljes művet tartalmazó Liszt-autográf kerüljön a tulajdonunkba. Ez nemcsak az állomány ugrásszerű gyarapodása szempontjából kiemelkedő jelentőségű, hanem a kutatók számára is új távlatokat nyit a zeneszerző életművének jobb megismeréséhez. A külföld is nagy érdeklődést mutat az új kéziratok megismerésére, az új források előkerülése a Liszt-kutatók számára az egész világon nagy szenzációt jelent.

Az autográfok mind már ismert és nyomtatásban is megjelent művek kéziratai, hisz eredetileg a kiadó, Tábornszky Nándor tulajdonából származnak, – itt a hangsúly arra esik, hogy a hozzájuk kötődő forrásanyag bővült. A kéziratok azonosításában nagy segítséget kaptunk Eckhardt Máriától, a Liszt Emlékmúzeum alapító igazgatónőjétől, a felértékelésükben pedig Bősze Ádám kollégánktól, aki egyúttal zenei antikváriumot is vezet.

Liszt Ferenc kései, elsősorban magyar vonatkozású műveit a Tábornszky és Parsch kiadónál jelentette meg, aki 18 művét publikálta. Tábornszky Nándor és Parsch József Liszt Ferenc művein kívül a kortárs magyar zeneszerzők, köztük a Zeneakadémia tanárai: Erkel Ferenc, Ábrányi Kornél, Mihalovich Ödön, Huber Károly alkotásait, átiratait is elérhetővé tette a zenészvilág számára, valamint zenei tankönyveket is megjelentetett. Tábornszky Nándor Liszt személyes barátságát is élvezte, a zeneszerző életének utolsó éveiben, egészen haláláig rendszeresen fellépett a kiadó házi zenés estélyein, vagy éppen a saját, ma Liszt Emlékmúzeumként funkcionáló zeneakadémiai otthonában rendezett összejöveteleken látta vendégül barátját. Múzeumunk háló-dolgozó szobájában egy 1885-ben készült közös fotó, valamint egy Szemlér Károly által 1875-ben festett Tábornszky-portré is emlékeztet Liszt és Tábornszky Nándor baráti kapcsolatára.

Tábornszky Nándor

A Tábornszky által kiadott művek közül számos Liszt-kompozíció eredeti kéziratát eddig vagy elveszítettnek hittük, vagy azoknak más változatát ismertük. Mint kiderült, a kéziratok a kiadónál maradtak, majd amikor a kiadó több mint 25 év után, 1895-ben Parsch József halálával megszűnt, jogutódja Nádor Kálmán lett, a kéziratok az új tulajdonoshoz kerültek. A Nádor Kiadó leszármazottjai pár éve megtalálták a kéziratokat, és Dr. Winter Zsuzsanna azonosításra hozta el ezeket hozzánk, majd eladásra kínálta fel nekünk. Az Emberi Erőforrások Minisztériumához benyújtott egyedi pályázat tette lehetővé, hogy Dr. Vigh Andrea, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem rektora megvásárolhassa ezeket a becses kincseket az intézmény számára. Ez a vétel olyan páratlan nyereség, amely Liszt kéziratgyűjteményével kapcsolatban nem fordulhatott elő külföldön sem, nemhogy Magyarországon. A nemzetközi árveréseken leggyakrabban csak egy-egy levél vagy emléklap kerül elő, számunkra általában elérhetetlen áron. A jelenlegi kézirat-együttesben több mű esetében két változatról is van szó, ami megduplázza a dokumentumok értékét. A most bekerült kéziratok nagy arányban megnövelték a Zeneakadémia Liszt Múzeumában őrzött Liszt-autográfok mennyiségét. Hét különböző mű tartozik ebbe az együttesbe, amely hét teljes autográfot és három, Liszt javításaival és kiegészítéseivel ellátott másolói kéziratot, valamint két, Liszt bejegyzése nélküli másolói kéziratot ölel magába. A művek kimondottan magyar tematikához kapcsolódnak, vagy életrajzi okokból kötődnek szorosan Magyarországhoz, komoly nemzeti értéket képviselnek.

A Magyarok Istene című kompozícióban Liszt Petőfi Sándor 1848 áprilisában költött versét vette alapul. A művet a zeneszerző 1881 februárjában írta, egy hónappal azután, hogy a Sugár-úti Zeneakadémián különös gonddal és szeretettel kialakított új szolgálati lakásába költözött be. A kézirat különlegessége, hogy életében először Liszt maga írta be magyarul a kottába a vers szövegét. A következő kézirat Mosonyi Mihályhoz kapcsolódik, aki maga is részt vett az 1848-as szabadságharcban, és Liszt egyik legfontosabb magyar zeneszerző-előadóművész barátja volt. Liszt Mosonyi 1870-ben bekövetkezett váratlan halálhírére komponálta a *Mosonyi Gyászmenete* című zongoradarabot. Ezt a művét Liszt utolsó előtti életében átdolgozva *Mosonyi* címmel helyezte be a *Magyar Történelmi Arcképek* című ciklusába, hasonlóan a *Petőfi szellemének* című zongoradarabhoz, mely *Petőfi* címmel kapta meg végleges formáját ugyanebben a sorozatban. A korai változat kéziratát is most sikerült megvennünk. A *Magyar Királydal* eddig ismeretlen kézirataival is gyarapodott a gyűjteményünk, a művet Liszt eredetileg a Magyar Királyi Operaház 1884-es megnyitásának alkalmára komponálta. *A gyermek himnusza ébredéskor* című, 1874-ben írt kórusművet pedig Liszt az Engeszer Mátyás által vezetett Budapesti Liszt Egyletnek ajánlotta. Egyedül az *Elfelejtett Románc* című mű nem kapcsolódik szorosan Magyarországhoz. *A puszta keserve* című zongoradarab tematikájában utal hazánkra. Az új autográfok a Liszt kutatás számára a művek keletkezéséhez, Liszt kompozíciós módszerének követéséhez nyújtanak

NEW AND VALUABLE LISZT MANUSCRIPTS HAVE ENRICHED THE COLLECTION OF HUNGARICUMS AT THE LISZT FERENC MEMORIAL MUSEUM

(Zsuzsanna Domokos, Director of the Museum)

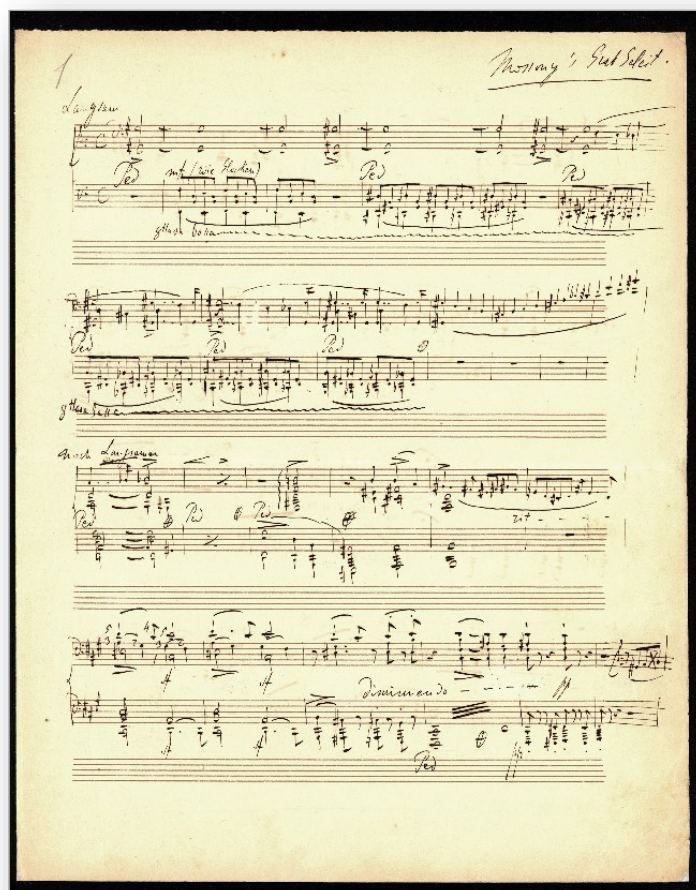
It is a unique and probably unrepeatable occasion in the life of the Liszt Ferenc Memorial Museum and Research Centre that we have acquired so many original Liszt autographs of full compositions in one bulk. This is not only a matter of great importance for the spectacular growth of our inventory, but also opens up new perspectives for researchers to better understand the composer's oeuvre. There is also great interest from the rest of the world to get to know the new manuscripts, and the emergence of the new sources is a great sensation all over the world for Liszt researchers.

The autographs are all manuscripts of well-known compositions already published in print, since their original owner is the publisher Nándor (Ferdinand) Tábornszky - here the emphasis is on the fact that the source material related to the compositions has been expanded. We have received great support in identifying the manuscripts from Mária Eckhardt, the founding director of the Liszt Memorial Museum, and in their evaluation from our colleague Ádám Bószé, who is also managing a shop of musical antiquities.

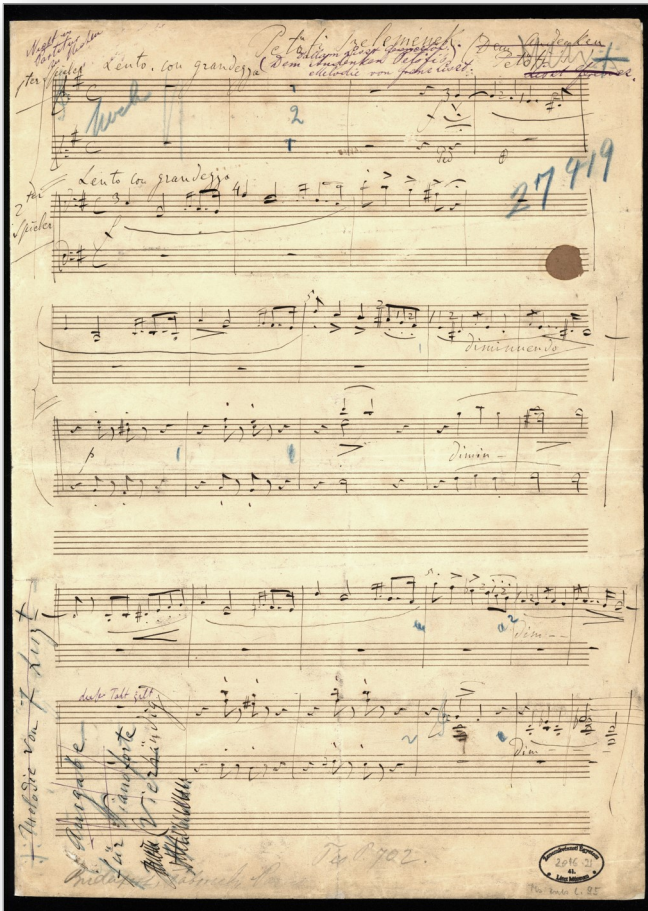
Ferenc Liszt published his late works, mostly of Hungarian relevance, at the Tábornszky and Parsch Publishing House, which means 18 compositions altogether. In addition to Ferenc Liszt's works, Nándor Tábornszky and József Parsch also made available to the world of musicians several compositions and transcriptions by contemporary Hungarian composers, among them professors of the Music Academy: Ferenc Erkel, Kornél Ábrányi, Ödön Michalovich, Károly Huber, and they published musical handbooks as well. Nándor Tábornszky even enjoyed the personal friendship of Ferenc Liszt, and in his last years of life the composer regularly appeared at the musical evenings of the publishing house until his death, or he hosted his friend at the gatherings he held at his own apartment in the building that today is the home of the Liszt Memorial Museum. In the study-bedroom of our Museum there is a photo of Liszt and Tábornszky together from 1885, and also a Tábornszky-portrait painted by Károly Szemlér in 1875, reminding us of the friendly relationship between Liszt and Nándor Tábornszky.

From among the works published by Tábornszky, many of the Liszt compositions' original manuscripts were believed to have been lost, or we knew different versions of them in original. As it has turned out now, the manuscripts remained at the publisher, and when the publishing house was liquidated after more than 25 years in 1895 with the death of József Parsch, and Kálmán Nádor became the legal successor, the manuscripts came to the new owner. The descendants of the Nádor Publishing House found the manuscripts a couple of years ago, and Dr. Zsuzsanna Winter brought them to us for identification and evaluation, and then she offered them to us for sale. A special individual application submitted to the Ministry of Human Resources allowed that Dr. Andrea Vigh, the Rector of the Liszt Ferenc Academy of Music could purchase these precious treasures for the institution. This is such an unparalleled acquisition that could not have happened in terms of Liszt manuscripts anywhere in the world and even less in Hungary. In international auctions there is typically only one single letter or a memorial card on offer, usually at unreachable prices for us. In the current manuscript series, there are even two versions for several compositions, which doubles the value of the documents. The manuscripts now included in our inventory have greatly increased the amount of Liszt autographs preserved in the Liszt Museum of the Music Academy. There are seven different works in this collection, which include seven full autographs and three copyist's manuscripts with Liszt's corrections and additions, and two copier's manuscripts without Liszt's notes. The works are explicitly related to Hungarian themes or are closely linked to Hungary for biographical reasons, and they represent significant national value.

In the composition "*A Magyarok Istene*" (The God of Hungarians), Liszt took the poem written by Sándor Petőfi in April 1848 as a basis. He wrote it in February 1881, one month after he had moved to his new official apartment furnished for him with special care and affection in the building of the Music Academy at Sugár street. The specialty of the manuscript is that Liszt himself wrote the text of the poem into the score in Hungarian for the first time in his life. The next manuscript is related to Mihály Mosonyi, who himself participated in the 1848 War of Independence and was one of Liszt's most important Hungarian composer-performer friends. Liszt composed the piano piece "*Mosonyi Gyászmenete*" (Mosonyi's Funeral Procession) for his unexpected death news in 1870. Liszt rearranged this work just one year before his death and included

Mosonyi Gyászmenete

Petőfi szellemének

compositions in question typically have been published in several versions, and some of them already have been in the focus of research, such as the pieces of the *Historical Hungarian Portraits* series or the *Romance oubliée*. There are also some occasional works among them that have gained less attention so far, and have not had much literature, such as *The God of Hungarians* or *Longing for the Puszta*. It is precisely the newly acquired autographs that provide the opportunity for these works to attract more serious interest as well.

The material of the conference arranged on the occasion of presenting the manuscripts is planned to be published on the homepage of the museum in Hungarian, while the English language versions will be made available to the interested parties as part of the facsimile publication to be published by the Liszt Ferenc Academy of Music. You can find the manuscripts themselves in watermark form in the bilingual database on our website.

Magyar Királydal

it in his *Historical Hungarian Portraits* cycle with the title *Mosonyi*, similarly to the piano piece “*Petőfi szellemének*” (To the Spirit of Petőfi), which received its final form in the same series, with the title *Petőfi*. The present acquisition includes the manuscript of the early version. The previously unknown manuscripts of “*Magyar Királydal*” (A Hungarian Royal Song) have also been added to our collection: Liszt originally composed it for the occasion of the opening of the Hungarian Royal Opera House in 1884. The next manuscript is the choir work “*A gyermek himnusza ébredéskor*” (Hymne de l’enfant à son réveil, Hymn of the Child on Awakening), which Liszt composed in 1874 and dedicated to the Budapest Liszt Association led by Mátyás Engeszer. The only composition that is not closely related to Hungary in its theme is “*Elfelejtett Román*” (A Forgotten Romance), while the theme of the piano composition “*A puszta keserve*” (Longing for the Puszta) has a reference to Hungary. The new autographs provide Liszt researchers with accurate information about the creation and origin of the works and are also useful for following Liszt's composition methods, as well as they open a new perspective for source research.

The manuscripts have also been worked up from a professional point of view and the staff of the Liszt Research Centre: Zsuzsanna Domokos, Júlia Fedoszov, Anna Peternák (with the contribution of János Ferenc Szabó), Ágnes Watzatka, Lilla Bokor and Dávid Spischak evaluated the individual compositions in the frame of a scientific conference on March 14th. The main focus of the research was to identify the aspects of how the new manuscripts would change the picture we have had about the works until now, and to which extent they expand our knowledge related to them. The

LISZT-VERSENY KÍNÁBAN

(Eckhardt Gábor)

Úgy tűnik, Liszt megérkezett versenyszerűen is Kínába!

Nem lehet ellenállni a zongora, illetve Liszt Ferenc népszerűségnek. Ezt gerjeszti egyrészt a kínai zenei piac mohósága, melynek legnagyobb szeletét jelenti az a majdnem százmillió (!) zongorista, aki a nemzetközi fenomén és egyben hazai ikon, Lang Lang sikereinek nyomán zenei tanulmányokba kezdett, másrészt pedig a nagy számok törvényszerűsége alapján kiválasztódó számos, kiemelkedő előadói és pianisztikus képességekkel megáldott tehetség, akik éheznek a kihívásokban bővelkedő repertoár, élén Liszt Ferenc zongorkompozícióival. Ezek után nem is értem, hogy miért csak most került megrendezésre az I. Kínai Liszt Ferenc Ifjúsági Zongoraverseny?

Egy hosszabb, 8 állomásból álló tavaszi válogató-sorozat zárásaként május elején Shanghaiban érkezett döntőjéhez a verseny. A szervezők – Association of Chinese Culture Music & Art in Europe, élén a tajvani származású, de Hollandiában élő, igen agilis Steve Huang elnökkel – partnereket keresve a rendezvényhez, végül az utrechti Liszt Zongoraverseny rendezőivel kooperáltak, így módon adva rangot a friss kezdeményezésnek. És hogy Magyarország se maradjon ki, meghívták a legmagasabb kategóriák zsűri elnökének. Sőt, ezt a funkciót kibővítették két fellépéssel, valamint egy nyitott "kommentár-mesterkurzussal" – a díjkiosztó gálakon. Szerettem a kihívásokat, de ilyenben még nem volt részem. Zongora elé ülni egy hosszadalmas, rendkívül ünnepélyes, diplomaosztásokban, közös fotózásokban bővelkedő esemény végén, zongorista titánok után, híres zsűritag kollégák előtt, és az ujjakon keresztül új rajongókat toborozni Liszt táborába. Vagy a győztesek játékát kommentálni 10 percben úgy, hogy a laikus közönség és a profi előadó is kapjon fogódzót a továbbiakhoz.

Az ifjúsági zongoraversenyt hat korcsoportban hirdették meg, hatéves kortól kétéves csoportosításban felfelé. A legmagasabb, hatodik (16+) korcsoportot, melynek felső korhatára 26 év volt, két kategóriára – amatőrök és profik – osztották. A liszti repertoár nem kifejezetten kezdők, tanulmányaik elején állók számára íródott. Az alsóbb korcsoportokban nem is volt kötelező Liszt-művet játszani (ennek ellenére például a 6-7 évesek kategóriájában győztes kislány a *No 3. Desz-dúr Consolation* igen műves előadásával hívta fel magára a figyelmet), csak a 16+ korcsoport számára írták elő két Liszt-mű előadását. A szokatlanul szabad műsorválasztást a szervezők a minél nagyobb részvételi kedv serkentésével magyarázták. Érthető, hiszen a verseny fő célja Liszt Ferenc életművének népszerűsítése volt.

A selejtezők számadatai önmagukért beszélnek: Kína 12 tartományában rendeztek 78 válogatót, amelyen több mint tízezer zongorista vett részt! Az alsó kategóriákból 150-en jutottak a shanghai fináléba, akik mind – eredménytől függetlenül – megkapták a lehetőségét annak, hogy idén augusztusban Utrechtbe utazhassanak tanulmányútra.

Az alacsonyabb korcsoportokat nem hallottam, az első díjkiosztó gálán elhangzott produkcióik alapján csak a győztesek felkészültségéről szereztem némi benyomást. Ahogy megszoktuk az ázsiaiaktól, akrobatikus ügyességgel vagy éppen tökéletes koncentrációval, szinte hibátlanul adták elő műsorszámukat. Több kimagasló tehetség is akadt közöttük. Műsorszámuk nehézségi fokait látván-hallván azonban a hazai zongoratanárok közössége valószínűleg felsikítana. Ez a "minél-fiatalabban-minél-nehezebbet" nemzetközi trend mindkét kategóriában tetten érhető volt.

Én a 16+ kategóriák zsűrijének munkájában vettem részt társaimmal, Wei Danvennel és Sun Yunnal, a pekingi Központi Konzervatórium (Zeneakadémia) illetve a shanghai Konzervatórium tanáraival, valamint Zhou Tinggel, a shanghai Konzervatóriumhoz kapcsolódó zeneművészeti középiskola tanszakvezetőjével. Mivel nem volt előválogató, ezért a versenyzők által előadott produkciók színvonala igen változatosra sikeredett. A felkészületlen résztvevőtől a profi, nemzetközi mércével is kiemelkedő produkcióig terjedt az előadói skála. Az amatőr és a profi kategória győztese is zeneiségével, technikai felkészültségével, hangszerkezelési készségével megütötte a legmagasabb nemzetközi színvonalat. Kétségtelen, hogy az előbbi, Zhang Zheng Yi az Egyesült Államokban tanul (nem egészen értettem, akkor mi is a különbség a két kategória résztvevői között?), míg az utóbbi, Guo Yi Ming a pekingi Központi Konzervatórium előkészítő hallgatója is egy Julliardon graduált tanár tanítványa. Ez utóbbi éppen csak tizenhat éves fiú a *Mazeppa* transzcendens etűd hibátlan és egyben lehangoló, valamint a *Rigoletto* parafraze könnyeden elegáns, színes előadásával vívta ki a zsűri egyöntetű elismerését. Az amatőr kategória hölgy győztese már huszadik életévét tapossa, és a *La leggieressa* koncertetűd csillogóan finom, érzékeny, valamint a *XI. Magyar rapszódia* fölényes előadásával kápráztatott el.

Összességében elmondható, a tehetséges versenyzőknek szűken vett technikai értelemben nem okozott gondot Liszt műveinek eljátszása. Azonban a tartalmak kibontása, a művek filozófiájának, zenei mélységeiknek megfogalmazása, megszólaltatása már csak a kiváltságosoknak sikerült.

Azt eddig is tudtuk, hogy a klasszikus zene népszerűségét nem a hazai vagy éppen európai trendeken keresztül kell megítélni. De ez az "össznépi" lelkesedés Kínában, ami az egész versenyt övezte, mindenképpen azt jelzi, ez a fajta zene nincs válságban. Legfeljebb nem pontosan úgy szeretik, ahogy mi szeretnénk!

A LISZT COMPETITION IN CHINA

(Gábor Eckhardt)

Liszt has apparently arrived in China in competition form as well!

It is impossible to resist the popularity of the piano and Ferenc Liszt. This is inspired by the eagerness of the Chinese music market on the one hand, whose largest element is the nearly one hundred million (!) pianists who have begun their musical studies following the success of Lang Lang, international phenomenon and home icon in one – and on the other hand, the number of talents with prominent performing and pianistic abilities, selected owing to the law of large numbers, who are hungry for a repertoire full of challenges, headed by the piano music of Ferenc Liszt. Considering all this, I do not understand why the 1st Liszt Ferenc Youth Piano Competition in China was only now organized.

After a long series of 8 preliminary rounds in the spring, the competition reached its final at the beginning of May in Shanghai. The organizers – the Association of Chinese Culture, Music & Art in Europe, headed by the very agile chairman Steve Huang, born in Taiwan, but now living in the Netherlands – after searching for partners to share the event, finally entered into cooperation with the organizers of the Liszt Piano Competition in Utrecht, thus elevating the ranking of the new initiative. And in order also not to leave out Hungary, they invited me as head of the jury for the highest categories. Moreover, my function was expanded to include two appearances and an open "commentary master-course" – at the award-giving gala events. I like challenges, but I have never faced one like this: to sit down at the piano at the end of each lengthy and highly solemn ceremony, full of awarding diplomas and prizes and joint photography taking sessions, and, after titans of the piano and in front of famous fellow jury members, to comment on the performances of the winners in 10 minutes so that both the lay audience and the professional performer would get some idea of what was yet to follow – and to recruit new fans to join Liszt's banner through the fingers.

The young musicians' piano competition was announced in six age groups, with two-year gaps from the age of six upwards. The sixth and highest (16+) age group, whose upper limit was 26, was divided into two categories – amateurs and professionals. The Lisztian repertoire was not specifically written for beginners who are at the first stages of their studies – so in the lower age groups it was not obligatory to play works by Liszt (though, for example, the boy who won the 6-7 year's old age group drew attention to himself with a highly sophisticated performance of the *Consolation No. 3 in D flat major*), and it was compulsory only for the age group 16+ to perform two Liszt compositions. The organizers explained the unusually free programme selection rules with their intention to give the highest possible encouragement to potential participants. This was understandable, since the main purpose of the competition was to promote the music of Ferenc Liszt.

The figures of the qualification stage speak for themselves: there were 78 preliminaries in 12 provinces of China, where more than ten thousand pianists participated! 150 candidates reached the Shanghai finals from the lower categories, who – regardless of their results – received an opportunity to travel to Utrecht on a study trip this August.

I was not able to listen to the lower age groups' contestants, so I could only obtain some impressions about the preparedness of the winners on the basis of their performance at the first award-giving ceremony. As we are already accustomed in case of the Asians, they performed their programme with acrobatic skills or with simply perfect concentration, with almost no flaws or errors. There were several outstanding talents among them. However, listening to the difficulty levels of the works they played, it is likely that the community of Hungarian piano teachers would scream from embarrassment. This "the-younger-the-more-difficult" international trend was apparent in both categories.

I participated in the work of the jury of the two 16+ categories, with my colleagues Professor Wei Danven from the Beijing Central Conservatory (Music Academy), Professor Sun Yun from the Shanghai Conservatory and Zhou Ting, the head of the piano faculty at the musical vocational school connected to the Shanghai Conservatory. Since there was no pre-selection, the quality of the performances by the competitors resulted in a rather varied level. The scale ranged from unprepared participants to performances that we could qualify as outstanding even by international standards. The winner of both the amateur and the professional categories excelled with their musicality, technical skills and instrument handling capacities and reached the highest international level. Evidently the former one, Zhang Zheng Yi, is studying in the United States (actually, I did not quite understand what the difference was then between the two categories?), while Guo Yi Ming, a preparatory student at the Beijing Central Conservatory, is also a pupil of a graduate teacher from the Juilliard. This latter is a boy of just sixteen years of age, who won the unanimous appreciation of the jury with his flawless and at the same time devastating performance of the *Mazeppa* transcendental study, and with his smoothly elegant and colourful interpretation of the *Rigoletto* paraphrase. The young lady who won the amateur category is already in her twentieth year, and she enchanted us with a glitteringly delicate and sensitive performance of *La leggierezza* concert etude and a supreme interpretation of the *11th Hungarian Rhapsody*.

All in all we can say that playing Liszt's works caused no difficulties for the talented participants in narrowly technical terms. However, only the privileged ones succeeded in such areas as revealing the contents, and phrasing and expressing the compositions' philosophy and musical depths.

We already know that the popularity of classical music is not to be judged through domestic or European trends. But this "all-around" enthusiasm in China, which surrounded the entire competition, certainly indicates that this kind of music is not in crisis. The most we can say, however, is that perhaps they do not like it exactly according to our preferences!

ÉMILE OLLIVIER, LISZT ÉS A LA MOUTTE KÖNYVTÁRÁNAK ELFELEJTETT KINCSEI

(Nicolas Dufetel)

[2. rész]

A könyvtár:

„Zur Bildung des Künstlers ist vor allem Emporwachsen des Menschen nötig” (Liszt) ^[1]

Émile Ollivier a háznak egy olyan szárnyában építette meg a könyvtárat, amelyet utólag csatoltatott az eredeti épülethez. Liszthez hasonlóan Olliviert is a 19. század humanistájának tekinthetjük: mindketten bibliofil és művelt emberek voltak, akiknek változatos és interdiszciplináris érdeklődése központjában egymással vegyülve a művészetek, a filozófia, az irodalom és a politika állt. Olvasmányaik változatossága tanuskodik erről, és mindkettejüknek szokása volt beleírni a könyvekbe („Tollal kezében olvasson!” – írta Liszt ifjúkorában egyik vázlatkönyvébe, amely tele van különféle irodalmi idézetekkel)^[2]. Henri Bergson, akit az Akadémián Ollivier székébe választottak, azt mondta elődjéről, hogy „olyan ember volt, aki sohasem tudott gyűlölni, sem pedig hazudni”, s hogy hatni tudott az emberekre, annak magyarázata „hasonlíthatatlan ékesszólása és egy felsőbbrendű idealizmus ellenállhatatlan vonzása” volt. „Magnetikus varázsával össze tudott fogni olyan embereket, akiket minden elválasztott egymástól.”^[3] A Liszthez való hasonlóság ebben is szembetűnő. A 23 éves Ollivier, aki égett a munkaláztól, valóban ezt vallotta meg a naplójának:

„Napi négy-öt órát dolgozom kedves stúdiumaimon, amelyekről ön tud: Machiavelli, Bossuet, a Biblia, és csak akkor látok neki az adminisztratív munkának, amikor már magamhoz vettem a mindennapi szellemi táplálékomat.”

És két évvel később:

„Tehát a filozófiát tanulmányozom. Amikor már elégségesen átfutottam ezen a munkán, úgy határoztam, hogy a matematikával fogok foglalkozni; a *par excellence* absztrakt tudomány után azokkal a tudományokkal, amelyek az absztrakció nyelvét képezik. Csak ez után a körutazás után térek vissza a politikai gazdaságtanhoz, a tiszta politikához, mindezekhez az alsóbbrendű tudományokhoz, amelyek semmisségek – ahogy Bossuet mondja – a legfőbb tudomány, az élet és az idő tudományához képest. [...] Minden hétfőn, azon a napon, amikor nincs munka az Igazságügyi Palotában, elolvasok és kielemezek majd egy fejezetet Macchiavelli *Dekádjából* [*Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*], hogy folyamatosan érintkezzem ezzel a szép zsenivel, s hogy ne feledjem el, amit olaszul tudok. [...] Végezetül, amilyen gyakran csak megtehetem terveim megzavarása nélkül, Bossuet, Montaigne és néhány kedves költő műveiből olvasok majd. Nem tudom elhagyni életem hűséges társait, e mestereket, akiknek oly hálás vagyok.”

Nem lehet-e összehasonlítani ezt a „módszert” azzal, amelyet Liszt írt le körülbelül ugyanennyi idősen, amikor bevallotta, úgy szenteli magát a zongorásznak (fő tevékenységének, ami Olliviernél az adminisztráció és a jog volt), hogy előbb tanulmányozza az irodalmat és a vallást, és általában a művészetet:

„Már két hete dolgoznak szellemem és ujjaim mint két kárhozott – Homérosz, a Biblia, Platon, Locke, Byron, Hugo, Lamartine, Chateaubriand, Beethoven, Bach, Hummel, Mozart, Weber mind itt vannak körülöttem. Hevesen tanulmányozom őket, meditálok rajtuk, falom őket; ezenfelül 4-5 órát gyakorolok (terceket, szexteket, oktávokat, tremolókat, ismételt hangokat, kadenciákat stb., stb.). Ó – ha csak meg nem bolondulok – művészt leszl bennem, ha eljössz! Igen, művészt, olyat, amelyet kívánsz, olyat, amilyenre ma van szükség! 'És én is festő vagyok' – kiáltott fel Michelangelo, amikor először látott remekművet... bár kicsiny és szegény, barátod folyton a nagy ember szavait ismétli Paganini legutóbbi hangversenye óta.”^[4]

Liszt élete végéig falta a köteteket, és az európai irodalom színe-javával érintkezett: ifjú kora óta kielégíthetetlen kultúr- és ismeretszomj lelkesítette, ami arra való reakcióként magyarázható, hogy gyermekkorában nem kapott szilárd és rendszeres neveltetést. Ez az a hiányosság, amely miatt tényleg gyakran panaszkodik, amikor Wittgenstein hercegnének ír: „Sajnálatos, hogy első képzésem igen el volt hanyagolva – sajnos nem tudtam kijavítani ezt a kapitális hibát, amelynek következményei igen kínosan érintenek. Az elegendő tanulmányok és ismeretek hiánya intellektuálisan szegényes szegénység szomorú állapotára süllyeszt.”^[5] Fiának, Danielnek 1854-ben bővebb részleteket közöl saját neveltetéséről, és arról, hogy a *sikerhez* az embernek szükséges kialakítania a maga számára egy szolid kulturális csomagot; azt állítja, hogy amennyiben fiának sikerül létrehoznia egy saját könyvtárat a versenyvizsgákon nyert könyvek révén, ő maga „megvigasztalódik, hogy nem tudta jobban kihasználni saját fiatalságának éveit”.^[6] (Daniel néhány jutalomkönyvét a La Moutte könyvtárában őrzik, lásd a Függelék, III-3).^[7]

1. „A művész képzéséhez mindenképp az ember felnöveztése szükséges”. Franz Liszt: „Adolph Bernhard Marx und sein Buch: Die Musik des 19. Jahrhunderts und ihre Pflege”, in: *Gesammelte Schriften 4: Aus den Annalen des Fortschritts*, ed. Lina Ramann, Leipzig: Breitkopf & Härtel 1882, 195.
2. Liszt 1830 körül használt vázlatkönyve (US-Wc, ML96:L58 Case: autográf füzet, 2. p.)
3. Henri Bergson székfoglaló beszéde, 1918. január 25, <http://www.academie-francaise.fr/discours-de-reception-de-henri-bergson>.
4. La Mara ed.: *Franz Liszts Briefe, Bd. 1. Von Paris bis Rom*, Leipzig: Breitkopf & Härtel 1893, No. 5, 8. p.
5. Liszt Wittgenstein hercegnéhez, [1868] augusztus 18, la Mara ed.: *Franz Liszts Briefe, Bd. 6. An die Fürstin Carolyne Sayn-Wittgenstein 3*, Leipzig: Breitkopf & Härtel 1902, 184. p. Liszt neveltetéséről ld. még: Eckhardt Mária: „Einleitung „[Bevezetés], in Eckhardt Mária & Evelyn Liepsch: *Franz Liszts Weimarer Bibliothek*, Laaber: Laaber Verlag 1999 /Weimarer Liszt-Studien 2/, 9. p.
6. Liszt Daniel Liszthez, 1854. április 20, in Cosima Wagner: *Franz Liszt. Ein Gedenkblatt von seiner Tochter*, München: Bruckmann 1911, 76-78. p.
7. További jutalomköteteket Anne Troisier de Diaz 1886-ban a budapesti Liszt Ferenc Emlékmúzeumnak ajándékozott (a fordító Eckhardt Mária jegyzete).

Liszt azt írja, hogy megkísérelte olvasmányai révén azoknak a „kiváló embereknek” a színvonalára felemelni magát, akikkel „volt szerencséje érintkezni”, de „később az ember hiába igyekszik és dolgozik – azoknál, akik nem mentek át a középfokú oktatás szokásos lépcsőfokain, mindig hiányzik egy bizonyos alap, amelyet könnyű mobilizálni és érvényre juttatni – [...] jól végezd hát *humán* tanulmányaidat, hogy később egyszerűen *ember* légy tetőtől talpig.”^[8]

Ezt a krédót Émile is osztotta, és saját fia, Daniel nevelésében alkalmazta. Amikor 1868-ban Sayn-Wittgenstein hercegné javasolta, hogy ajándékot küld a fiúnak, az apa azt ajánlotta, hogy az olyasvalami legyen, ami „mindig a szeme előtt lesz, mint egy lecke a szépről”, például egy Raffaello-metszet a könyvtárhoz: „Nagy könyvtárat alakítottam ki: a kandallóra üvegajtó helyett Raffaello 'Athéni iskoláját' akarom helyezni, örökös meghívásként a kicsi számára, hogy dolgozzék.”^[9] Az Igazság és a Költészet alakjait is oda óhajtotta tenni, ugyancsak a vatikáni *Stanzák*ból, és kérte, hogy a hercegné írjon egy maximát az „Athéni iskola” alá „a munka szentségéről” és a restség ellen a buddhizmus könyveiből vagy a sajátjaiból. Végül a hercegné azt kérte Émile-től, hogy a „Qui studet orat” jelszót írassa föl, amelyet Carolyne Alexandriai Szent Kelemennek tulajdonított.^[10] Van is egy régi fénykép a La Moutte-ban őrzött egyik családi albumban, amelyen valóban látható a könyvtárban lévő kandallón Raffaello freskójának reprodukciója. Ma már azonban ez nincs meg a kastély gyűjteményeiben, helyén Ollivier portréja látható.

Amikor Anne Troisier átadta a La Moutte kastélyt a Conservatoire littoral-nak, kikötötte, hogy az épületben örökítsék meg nagyapja emlékét, hogy szervezzenek kulturális programokat, és hogy tartsák fenn azt a zenei tevékenységet, amelyet ő maga kezdeményezett koncertek szervezésével. Azt is kívánta, hogy a könyvtár legyen védett, dolgozzák fel, és bocsássák a kutatók és a diákok rendelkezésére. Ma a La Moutte kastély – Ollivier birtok csak egy kicsiny része az egykori birtoknak. Anne Troisier, aki a ház használatát 2005-ben bekövetkezett haláláig fenntartotta, a kéziratgyűjteményeket 1998-ban és 2000-ban átadta az Országos Levéltárnak^[11] (ő maga feldolgozott belőle bizonyos dokumentumokat, és neki köszönhető például nagyapja naplójának részbeni kiadása,^[12] amely értékes információkat tartalmaz Lisztről, Blandine-ról, Wagnerről, Sayn-Wittgenstein hercegnéről és kortársaikról, s ugyancsak neki köszönhető a nagyapja és Sayn-Wittgenstein hercegné közötti levelezés kiadása).^[13] Mára „A La Moutte kastély éjszakái” fesztivál, amely tovább örökíti azoknak a koncerteknek a hagyományát, amelyeket Anne Troisier kezdeményezett, Dél-Franciaország egyik legjelentősebb fesztiválja lett, és rendszeresen megemlékeznek Lisztről is, akárcsak Anne tette (még ha nem is a zeneszerző vérokona, hanem Marie-Thérèse, Ollivier második feleségének leszármazottja volt). A koncerteket az udvaron tartják, a kastély és az Émile Ollivier által apja lakásul emeltetett épület között, amely utóbbit „La Toscane”-nak nevezték el, Itália, az olasz művészet és kultúra iránti szeretetük jelképeként. Éppen ez az udvar, a mai koncertszínhely lehetett az a kerengő, amelyet Blandine említett apjának...

A kastély legértékesebb szobája, amely ráadásul Ollivier halála óta a legkevesebbet változott, a könyvtár. Az özvegy, Marie-Thérèse, a lánya, Geneviève, és Anne, az unoka kegyelettel megőrizte ezt a több mint 4500 munkát őrző könyvtárat, amelyről Julia Bortot 2003-ban szakdolgozatában jegyzéket készített.^[14] A bejárati ajtó fölött ott látható Auguste Préaux „Le Silence” (A Csend) című féldomborműve, amelyet 1842-ben Jacob Roblèsnek a Père-Lachaise temetőben található sírjához készített: felhívás ez a kutatásra és a meditációra. A négy fal közül három könyvekkel van kitapétázva, és egy kandallóval, amelyen ott áll Émile Ollivier nagy arcképe és apja, Démosthène mellszobra. A könyvespolcok fölött még mindig megvan az a mellszobor-sorozat, amelyet 1879-ben a *Gaulois* újságírója leírt. A kandallóval szembeni fal nagy ajtó-ablakokkal van szabdálva, amelyek a kertre nyílnak, és ott vannak Machiavelli és Pascal, Ollivier két kedves írójának arcképei is. Két kanapé, néhány szék, egy asztal és más tárgyak egyésszítik ki az igen világos szoba berendezését. Ami Ollivier dolgozófülkéjét illeti, sokkal szerényebb méretű és sokkal sötétebb, olyan, mint egy valódi szerzetesi cella. Ott is számos könyv található.^[15]

Bár minden Liszttől származó vagy vele kapcsolatos kézirat ma már az Országos Levéltár Ollivier-fondjában van, a könyvtár még őriz olyan könyveket, amelyek közvetlenül Liszthez kötődnek, mivel egykor az ő tulajdonában voltak.^[16] Kutatásaim, amelyeket Saint-Tropez városa és a „La Moutte kastély éjszakái” fesztivál vezetőségének jóvoltából folytathattam, lehetővé tették több ilyen könyv azonosítását.^[17] Nincs szó azonban kimerítő listáról, és talán más könyvek is előbukkannak az eljövendő években.

8. Liszt Daniel Liszthez, 1854. április 20, ld. a 6. jegyzetet.

9. Émile Ollivier Wittgenstein hercegnéhez, 1868. július 28, in Anne Troisier de Diaz (ed.), *Émile Ollivier et Carolyne de Sayn-Wittgenstein: Correspondance 1858-1887*, Paris: Presse Universitaires de France 1984, 91-92. p.

10. „Aki tanul, imádkozik”. Ld. Sayn-Wittgenstein hercegné Ollivierhez, 1868. augusztus 6, ibidem, 93. p.

11. Paris, Archives Nationales, Sous-série 542 Ap (Fonds Émile Ollivier). Ld. Bertrand Joly: *Répertoire numérique détaillé* (https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/IR/Fran_IR_004418)

12. Émile Ollivier: *Journal (1848-1869)*, texte choisi et annoté par Théodore Zeldin et Anne Troisier de Diaz, Vols. 1-2, Paris: R-Juilliard 1961.

13. Anne Troisier de Diaz (ed.): *Émile Ollivier et Carolyne de Sayn-Wittgenstein: Correspondance 1858-1887*, Paris: Presses Universitaires de France 1984.

14. Julia Bortot: *Le temps d'un inventaire : découverte et analyse de la bibliothèque d'un honnête homme du XIXe siècle, Émile Ollivier (1825-1913)*, université de Provence (Aix-Marseille 1), 2002-2003.

15. További könyvek találhatóak a ház egyéb szobáiban, de ezek általában nem tartoznak a könyvtár történeti magjához. Főleg olyan könyvekről van szó, amelyeket a család Ollivier halála után szerzett be. (Mindazonáltal a Függelék 1-8. számú könyveit, Lisztnak szóló ajánlással, egy emeleti szoba könyvei között találtam meg.)

16. Anne Troisier eladott több Liszthez írt levelet is, és a családi archívumot ki kell egészíteni a Nemzeti Könyvtár Ollivier-fondjával is.

17. Szeretném kifejezni hálámát a segítségért és a meleg fogadtatásért Saint-Tropez-ban Jean-François Andrénak (Saint-Tropez Városa kulturális osztályvezetőjének), Marie-Claude Laurent-nak (Saint-Tropez Városa), Jean-Philippe Audolinak, François Michiels-nek, Catherine Paley-Vincent-nak és Capucine Michat-nak („La Moutte kastély éjszakái” fesztivál), továbbá Hélène Barillének, Linda Nixonnak és Philip Knapernak, Anne Troisier korábbi munkatársainak, akik halála után 2017-ig vezették a birtokot.

A sokat olvasó, bibliofil Liszt valósággal falta a köteteket: figyelemmel kísérte az új könyvek megjelenését, és különös gondot fordított legkedvesebb könyvei megóvására. Könyvtára, amely részben fennmaradt Weimarban és Budapesten, igen komoly tanulmányozásra nyújt lehetőséget, mivel számos kötetben megtalálhatók a bejegyzései.^[18]

Az a néhány Saint-Tropez-i könyv, amelyeknek a listáját a Függelékben közöljük, kiegészítés Liszt könyvtárának rekonstruálásához. E jegyzék célja, hogy a Liszt könyvtáiról már ismert jegyzékeket kiegészítse, és rámutasson a La Moutte jelentőségére a liszti történetírásban, valamint arra a módszertani óvatosságra figyelmeztessen, amelyre mindig szükség van az archívumok és gyűjtemények feldolgozásakor. Három kritérium együttesen szolgált az egykor Liszt-hez tartozó könyvek azonosításához:

- ◆ dedikációk vagy ajánlások jelenléte,
- ◆ Liszt bejegyzéseinek jelenléte, amennyiben ezeket azonosítani lehetett,
- ◆ a könyvek kötésének hasonlatossága.

Egyes esetekben bizonyosságról van szó, máskor hipotézisekről. Liszt Saint-Tropez-ban található könyvei vagy a párizsi könyvtárából származnak, amelynek eredete az 1820-as évek végéig nyúlik vissza, de 1870 után szétszóródott, vagy pedig az egyes könyveknek megvan a saját történetük.

A legemblematikusabb kötetek közé sorolhatók Byron és Hugo könyvei, amelyeknek megvan a visszhangja Liszt levelezésében, egy vázlatfüzetének felirataiban és az első *Zarándokévek* sorozatban (ld. Függelék, I-4, I-10). A Hugo-kötetben (*Littérature et philosophie mêlées*, 1834, Függelék I-10) van néhány tintás aláhúzás és a következő ajánlás: „A mon ami Liszt [sic] / Victor” (Liszt barátomnak / Victor); Byron összes műveinek francia nyelvű kiadásában sok bejegyzés található, de sajnos igen elhalványultak, és legtöbbjüket a bekötéskor levágták. Itt-ott olyan szavakat lehet olvasni, mint „Pologne” (Lengyelország), „prophétie” (jóslat), „Napoléon”, „Sublime” (?) (Fölséges), „This is to be alone” (Ez egyedülálló) ceruzával, – ezek talán Liszt bejegyzései (ld. Függelék, I-4). A Canto III, XCVII bejegyzései, amelyek francia nyelvű újra-írásnak látszanak, a *Vallée d'Obermann* (Obermann völgye) mottójának felelnek meg (a híres „one word” és „self-expression”^[19] jellegzetes passzázsról van szó, amelyet a francia szöveg a margón megkísérel kifejtetni). Ezek a kötetek, amelyek nagyon olvasottak és sok bejegyzés van bennük, fontos forrásként szolgálhatnak az 1830-as évek Lisztjének romantikus ihletéhez, és illusztrálhatják Byron fontosságát, akinek műveit – akárcsak más, a saját esztétikáját megalapozó műveket – Liszt franciául olvasta, miként ezt Kaczmarczyk Adrienne már kimutatta.^[20]

Megtalálhatók Émile Ollivier könyvtárában Michelangelo és Petrarca verskötetei is (*Rime*, Függelék I-2, I-3) a közreadó, Giosafatte Biagioli (?1769-1830) dedikációjával: a tekintélyes Dante-szakértő olasz professzor Párizsban élt száműzetésben, és itt került közel Liszt-hez, akit szinte fiának tekintett, és rábízta Luigina nevű lányának zongoraoktatását.^[21] Figyelemre méltó Treumund [eredeti nevén Gustav Steinacker] szép kötete is, a *Weimars Genius, eine Festgabe in Lebensbildern* (Függelék, II-1), amely egykor Sayn-Wittgenstein hercegné tulajdona volt, luxuskivitelű borítóján Goethe és Schiller weimari emlékművének reprodukciójával.

Végezetül a legváratlanabb kincs egy levél, amelyet Liszt két leányához intézett, s amelyet diszkréten beillesztettek egy négy kötetből álló sorozat első kötetének elejére. Liszt 1851 nagyböjtjében azért ajándékozta lányainak a *Légende céleste* (Égi legenda) sorozatot,^[22] amely a szentek, Krisztus és a Szent Szűz életét mutatja be, hogy igazi mindennapi kísérőt nyújtson erkölcsi és vallásos épülésükhöz:

„Amikor Szent Teréz megreformálta a rendjét, megtiltotta apácáinak, hogy ezt a szokásos szólámat használják: 'vajon szent vagyok-e én, hogy ezt vagy azt megcsináljam?', mert – mint mondotta – a keresztény embernek nem lehet más célja, mint a szükséges erények elsajátítása és gyakorlása, hogy elnyerje a Mennyet, és így eljusson a Szentségre! Nemde Krisztus *valamennyi* tanítványának azt mondta, hogy 'legyetek szentek, amint Atyám is szent!'

Amikor ma ezeket a *Szentek élete*-köteteket ajándékozom nektek, azt kívánom, drága lányaim, hogy olvassátok és elmélkedjete gyümölcsözően rajtuk, hogy mélyen be tudjatok hatolni az általuk nyújtott magasztos példákba; hogy kövessétek őket, amennyire majd körülményeitek engedik, és hogy jól megismervén azt a sok csodát, alázatosságot, odaadást, önmegtagadást, türelmet, buzgalmat, amelyet a hit segít magunkévá tenni, mindenkor meg tudjatok felelni a sors által nektek rendelt próbáknak, akár szerencsétlenségben, akár jólétben, mert mindkettő egyformán veszélyes a szívnek, és egyformán azzal a kísértéssel jár, hogy elveszítsük érzelmeink tisztaságát, emelkedettségét, igazságosságát, irgalmas szeretetét.

18. „A művész képzséhez mindenekelőtt az ember felnövesztése szükséges”. Franz Liszt: „Adolph Bernhard Marx und sein Buch: Die Musik des 19. Jahrhunderts und ihre Pflege”, in: *Gesammelte Schriften 4: Aus den Annalen des Fortschritts*, ed. Lina Ramann, Leipzig: Breitkopf & Härtel 1882, 195.

19. Sheila Emerson: „Byron's 'One Word': The Language of Self-Expression in 'Childe Harold' III”, *Studies in Romanticism* 20/3 (1981), 363-382. p.

20. Kaczmarczyk Adrienne: „The French intermediaries of classical literature for Liszt”, in: *Liszt et la France. Musique, culture et société dans l'Europe du XIXe siècle*, Paris: 2012, Vrin, 191-199. p.

21. Biagioli Liszt-hez 1830. június 16-án, ld. La Mara (kiad.): *Briefe hervorragender Zeitgenossen an Franz Liszt*, 3. köt., Leipzig: 1895, Breitkopf & Härtel, 7-8. p. Biagioli így írja alá levelét: „Ton ami et ton père” (Barátod és atyád).

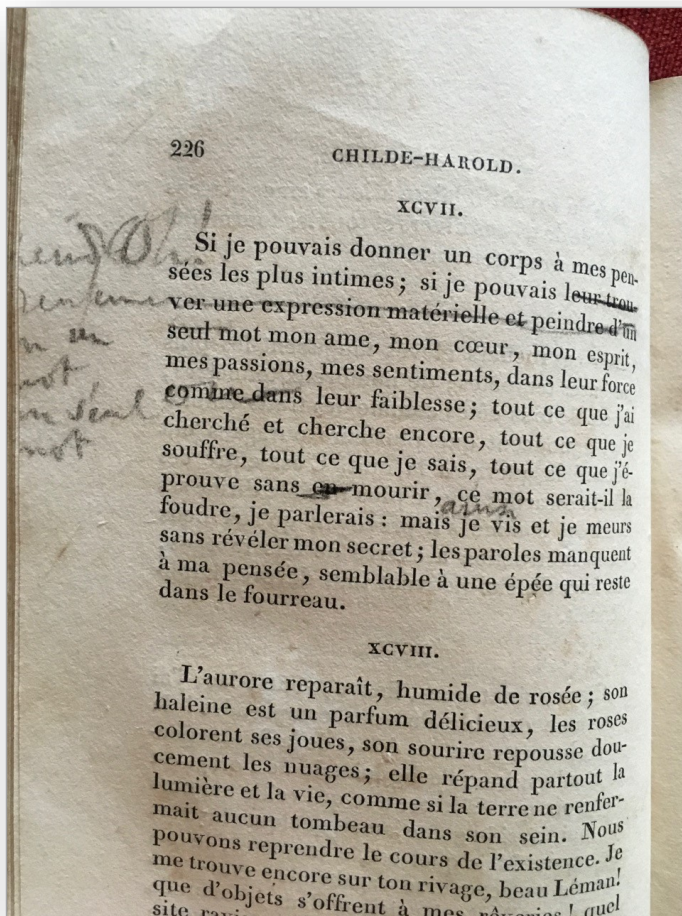
22. *Légende céleste: Nouvelle histoire de la vie des Saints, avec la vie de Notre Seigneur Jésus Christ, celle de la Sainte Vierge et le précis histoire des fêtes de l'année, le tout d'après les documents les plus authentiques, par une Société de littérateurs et d'ecclésiastiques*, 4 vols., Paris: 1845-1846, G-B. Herman et Cie. Bibliothèque de La Moutte, A11801. Ld. még <http://www.iremuscns.fr/fr/publications/franz-liszt-dans-les-archives-de-france-1824-1887>.

Tanulmányozzátok ezt a könyvet; gyűjtsetek belőle gazdag leckéket szívetekben és emlékezetekben, mint drága megtakarításokat arra az időre, amikor majd használnotok kell ezeket. – És amikor majd a továbbiak során a megismert bátorság és erő nagy példái benneteket is ennek követésére fognak buzdítani, vagy amikor vígasztalást találtok arra emlékezve, hogy az Úr választottainak az Ő nevéért és törvényéért sok szenvedést kellett elviselniük, bárcsak ne felejtétek el, hogy milyen forró vágygal adta nektek üdvösségetek szolgálata céljából ezt a könyvet, amelyből ilyen tanítást meríthettek, a ti apátok –

És imádkozzatok érte, ahogy ő is imádkozik értetek!

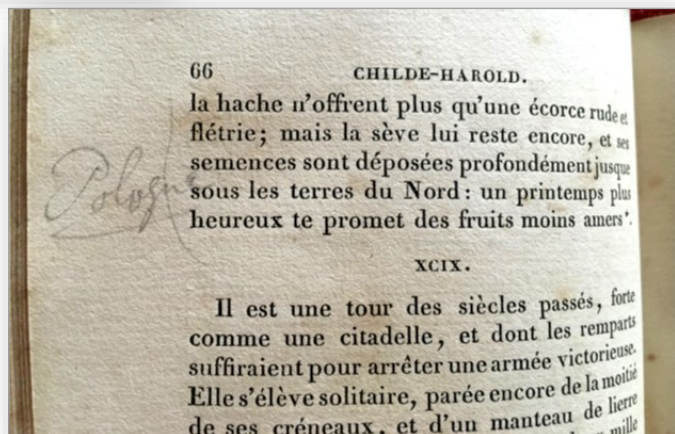
1851 Nagyböjtjén – ”^[23]

Ez az aláírás nélküli levél, amely szinte el van rejtve az első kötet elején, az évek során elkerülte a figyelmet. Segít kiegészíteni azt a képet, hogy milyen neveltetést kívánt Liszt adni a gyermekeinek. Végezetül azt a kapcsolatot is jelképezi, amely Blandine révén Liszt és Émile Ollivier között fennállt, és mindenek fölött jelképe a zeneszerző diszkrét, de alapvető jelenlétének a könyvtár és a La Moutte kastély – Ollivier birtok szívében.

Liszt's notes in the French edition of Byron's *Childe Harold* (Paris 1827)

Liszt bejegyzései Byron *Childe Harold*-jának francia nyelvű kiadásában (Paris 1827)

23. A levelet Bortot jegyzéke így említi: „Lettre autographe non signée” (Aláírás nélküli autográf levél). (*Le temps d'un inventaire*, no. 18).

Függelék

I. Liszt könyvei Émile Ollivier könyvtárában a La Moutte-ban

A 14 vastag (félkövér) betűkkel szedett kötet nyilvánvalóan Liszt könyvtárából származik. A többi esetben ez szintén lehetséges, tekintettel dátumaikra és kötésükre. Néhány kijelölés Hugo és Byron műveiben megfelel Liszt levelezésének és az első *Année de pèlerinage*-nak (Zarándokévek I. kötet).

Hivatkozunk Bortot jegyzékére és a Könyvtár jelzetére, amennyiben ilyen van.

1. Ballanche, Pierre Simon, *Essai sur les institutions sociales dans leur rapport avec les idées nouvelles*, Paris, P. Didot l'Aîné, 1818.

Bortot n° 1986 (I21301)

Ugyanolyan kötésben, mint Byron. Ceruzajelzésekkel.

2. **BIAGIOLI, Giosafatte, *Rime di Michelangelo Buonarroti il Vecchio, col commento di G. Biagioli***, Parigi, Presso editore, MDCCCXXI.

Bortot n° 3165 (M50201)

Biagioli kézírásos ajánlása Lisztnek : « A Mr Liszt, / Biagioli son ami »

Néhány kijelölés (nem Lisztől)

3. **BIAGIOLI, Giosafatte, *Rime di F. Petrarca col commento di G. Biagioli***, Parigi, Presso editore, MDCCCXXI, 2 vol

Bortot jegyzékében nem szerepel

Biagioli kézírásos ajánlása Lisztnek : « A Mr Liszt, / Biagioli son am[i] »

Néhány kijelölés (nem Lisztől)

4. **BYRON, Lord, *Œuvres complètes de Lord Byron, sixième édition, entièrement revue et corrigée; précédée d'un essai sur le génie et le caractère de Lord Byron par M. Amédée Pichot, et d'une notice préliminaire, par M. Charles Nodier / Heures de loisir et poésies politiques***, Paris, Ladvocat, Libraire Frères, MDCCCXXVII (8 volumes) :

[Vol. 1 : Biographie. Lettres. Mélanges.

Vol. 2 : Childe-Harold

Vol. 3 : Giaour. Abydos. Corsaire. Lara

Vol. 4 : Théâtre I

Vol. 5 : Théâtre II

Vol. 6 : Miscellanées. Satire

Vol. 7 : Conversations. Discours

Vol. 8 : Don Juan]

Bortot n° 1768-1775 (H50301-8)

Ugyanolyan kötésben, mint Biagioli kötetei (barna bőr, hátán 5 hub [könyvtábla-dísz], arany betűk és kék márványozású borító)

Válogatás a kijelölésekből:

Vol. 2: *Childe-Harold*

90. p., Canto II, XXVI : « This is to be alone » ceruzával a margóra írva (talán Lisztől). Kapcsolható Liszt 1834 május végén-június elején Marie d'Agoult-nak írt leveléhez, amelyben így ír: "This is to be"^[24]

93. p.: Canto II, XXXII, « sublime » [?] ceruzával írva; aláhúzás a következő mondatban: « Ce cœur qu'elle croyait de marbre, et qui se réfugiait dans le silence »

226. p.: Canto III, XLVII : "[...] Oh! renfermer en un mot, un seul mot" és "ainsi" ceruzával (esetleg Lisztől, újraírás).

65-66. p., Canto IV, XCVIII : « Prophétie » és « Pologne » ceruzával (talán Lisztől) egy a szabadságról és az "Észak"-ról ("North") szóló stanzában. Itt Liszt talán párhuzamot vont a népek és nemzetek függetlenségével, különösen Lengyelország politikai helyzetével, amely ügy igen érdekelte.

24. Serge Gut és Jacqueline Bellas (ed.): *Franz Liszt – Marie d'Agoult. Correspondance*, Paris : 2001, Fayard, 143-144. p.

Néhány Byron-idézet, amelyeket Liszt mottóként használt az első *Année de pèlerinage* (Zarándokév)-ben, meg van jelölve ebben a kötetben:

Eglogue : « The morn is up again » (III/XCVIII, p. 226): nincs kijelölés, de felirat van a lap tetején.

Au Lac de Wallenstadt : « Thy contrasted lake » (III, LXXXV, p. 220) : ceruzás összekapcsoló jel.

Orage : « But where of ye » (II, XCVIII, p. 225) : ceruzával aláhúzva.

Vol. 3 : *Giaour. Abydos. Corsaire. Lara*

Giaour : kijelölések ceruzával és tintával.

45. p., « Mon espérance est de cesser bientôt d'être » : ceruzával aláhúzva, az « être » dupla aláhúzással.

N6-os vázlatkönyvébe (Weimar, Goethe und Schiller-Archiv, Bestand 60)^[25] Liszt számos irodalmi idézetet másolt be, köztük a következőt a *Le Giaour*-ból: « Oui ! l'amour est une clarté du ciel, une étincelle de ce feu immortel que nous partageons avec les anges, [et] que le Créateur nous donna pour détacher nos désirs de la terre. La piété élève l'âme du juste [au ciel]; le ciel lui-même descend dans nos âmes avec l'amour. C'est un sentiment qui vient de la Divinité pour détruire toutes nos grossières pensées; c'est un rayon de celui qui a tout créé, une auréole brillante qui illumine l'âme. » Ez megfelel a La Moutte-ban található példány 48. oldalán található szövegnek. Nincs kijelölés, de az oldal gyűrött.

La Fiancée d'Abydos: csak néhány kijelölés (111. és 121. p.), de a 73. p.-n halvány bejegyzés : « 7 [2 ?] Septembre 18[?] », ceruzával (Lisztől).

Le Corsaire: Ceruzás és tintás kijelölések (+), megjegyzésekkel, 159. p. ("Napoléon"), 165., 166., 177., 184., 195. p. ("Illusion / songe / de ceux / qui veillent?"), 234. p.

Lara: Sok kijelölés tintával és ceruzával. Liszt idézi ezt a szöveget Wagner *A bolygó hollandjáról* írt tanulmányában (1853).^[26]

Vol. 4 : Théâtre I (*Manfred*)

kijelölések, + és aláhúzások: 65., 75-76., 82. p.

A 65. p.-n a következő szöveg tintával aláhúzva: « Le lion est seul; je suis seul comme le lion ». Nagyjából ezt idézi Liszt 1833. szeptember 19-én Marie d'Agoult-nak írt levelében: « Je me hâterai de profiter de votre gracieuse permission – à Samedi soir donc – j'arriverai seul. 'Le lion reste seul' (Byron) »^[27]

Vol. 6:

Mazeppa: néhány ceruzás kijelölés.

Les Lamentations du Tasse: sok tintás kijelölés.

La prophétie du Dante: sok tintás kijelölés.

Le Rêve: tintás kijelölések (Liszt idézi ezt a szöveget Chopin-életrajzában).^[28]

5. COUSIN, Victor, *Cours de Philosophie. Introduction à l'histoire de la philosophie*, Bruxelles : Louis Hauman et C°, 1836, 2 vol.

Bortot n° 165 (1609001)

Néhány kijelölés (nem Lisztől).

Ugyanolyan kötésben, mint Byron.

6. COUSIN, Victor, *Cours de philosophie. Histoire de la philosophie du dix-huitième siècle. Tome Premier. École sensualiste. – Locke*, Bruxelles : Louis Hauman et C°, 1836, 2 vols.

Bortot n° 166-167 (A60902-3)

Kijelölések, aláhúzás és javítások: 234-35., 281., 341., 375. p.

Ugyanolyan kötésben, mint Byron.

25. Ld. Nicolas Dufetel: « Images et citations littéraires dans la musique à programme de Liszt : pour un 'renouveau de la Musique par son alliance plus intime avec la Poésie' », *Les colloques de l'Opéra Comique La modernité française au temps de Berlioz*, dir. Alexandre Dratwicki et Agnès Terrier, Palazzetto Bru Zane honlapja (<http://www.bruzanemediabase.com>).
26. Franz Liszt: « Le Vaisseau fantôme (Der fliegende Holländer). Grand opéra romantique. Poème et musique de Richard Wagner », *Trois opéras de Richard Wagner considérés de leur point de vue musical et poétique*, texte inédit réuni, introduit et annoté par N. DUFETEL, Arles: 2013, Actes Sud, 255. p.
27. Gut and Bellas, *Franz Liszt – Marie d'Agoult. Correspondance*, p. 91.
28. Franz Liszt: *F. Chopin*, Paris: 1852, Escudier, 43-45. p.

7. DELÉCLUZE, Étienne Jean, *Florence et ses vicissitudes (1215- 1790)*, Bruxelles : Hauman / Cattoir et Cie, 1837.
- Bortot n° 1887 (H82701)
Néhány kijelölés.
Ugyanolyan kötésben, mint Byron.
8. Forster, Charles, *La vieille Pologne, album historique et poétique composé de chants et légendes*, 36 rajzzal, Paris, MDCCCXXXVI (1836), Treuttel / Würtz, Bossange père / Firmin Didot et Frères.
- Bortot n° 4515
Forster kéziratosa dedikációja Lisztnek : “A Monsieur F. Liszt / hommage d’estime et d’admiration / par Ch. Forster”
9. Goethe, Wolfgang von, *Théâtre*, Paris, Charpentier, 1842.
- Bortot n° 1557 (G82001)
Ceruzás kijelölések a *Le Tasse*-ban.
Ugyanolyan kötésben, mint Byron.
10. Hugo, Victor, *Œuvres complètes de Victor Hugo. 1819- 1834. Littérature et philosophie mêlées. I. et II.*, Paris, Eugène Renduel, 1834 (2 kötet egybekötve)
- Bortot n° 550 (C40501)
Hugo kéziratosa dedikációja Lisztnek : « A mon ami Listz [sic] / Victor ».
I. rész: néhány ceruzás kijelölés.
II. rész: kijelölések (+) és aláhúzások ceruzával és barna tintával, különösen a Mirabeau-fejezetben (300. és 312. p.), az 1830-as évek jellegzetes gondolatainál a humánizmusról és a haladásról.
11. LE BAS, Ph., *Suède et Norwège*, Paris : Firmin Didot Frères, 1838.
- Bortot n° 1872 (H81401)
Ugyanolyan kötésben, mint Byron.
12. Manzoni, Alessandro, *Promessi sposi*, Parigi, Baudry, 1836.
- Bortot n° 3462 (N51801)
Ugyanolyan kötésben, mint Byron.
13. PYRKER, Johann Ladislaus, *Sämmtliche Werke*, Stuttgart – München: J. Cotta – Fischer, 1839
- Bortot n° 3338 (N10501)
A szerző kéziratosa ajánlásával Lisztnek: « Dem grossen Künstler Künstler [?] Franz Liszt / Hochachtungsvoll / Der Verfasser ».

II. Sayn-Wittgenstein hercegné könyve

1. TREUMUND, G. [álnév, ered. Gustav STEINACKER]: *Weimars Genius, eine Festgabe in Lebensbildern: zu der am 3. September 1857 stattfindenden hundertjährigen Geburtstagsfeier von Carl August, Großherzog von Sachsen-Weimar-Eisenach; mit einer kurzen Lebensbeschreibung Carl August's, seinem Bildniß und anderweitigen historisch-biographischen Anmerkungen*, Weimar: F. J. N. Ruhn, 1857.

Bortot n° 3339 (N10701)

III. Daniel Liszt könyvei

1. SISMONDI, Jean Charles Léonard Simonde DE, *Histoire de la chute de l'Empire romain et du déclin de la civilisation de l'an 250 à l'an 1000*, Paris : Treuttel et Würtz, 1835, 2 vol.

Bortot n° 1416-1417 (G41501-2)

“Prix d’Histoire” Daniel Liszt jutalomkönyve, Lycée Bonaparte, 1852.

A borítón: « Université de France, lycée impérial de Bonaparte ».

2. BUFFON, Georges-Louis Leclerc DE, *Œuvres choisies*, Paris : Firmin Didot Frères, 1850, 2 vol.

Bortot n° 2870-2871 (L22401-2)

A borítón: « Université de France, lycée impérial de Bonaparte ».

3. ROBERTSON, William, *Histoire de Charles Quint*, Paris : Adolphe Delahays, 1843, 2 vol.

Bortot n° 2872-2873 (L22501-2)

A borítón: « Université de France, lycée impérial de Bonaparte ».

IV. **Émile Ollivier lelki (szellemi) végrendelete (1895. július 10)**

(Paris, Archives nationales, 542 AP / 7 D. 1)

Amikor utolsó betegségem órája elérkezik, megtiltom, hogy bármilyen ürüggyel papot engedjenek hozzám, akármilyet is.

Úgy akarok meghalni, ahogyan éltem.

Spiritualistaként éltem, Isten létéről, irgalmáról és gondviseléséről meggyőződve, nem kételkedtem lelkemnek sem a halhatatlanságában, sem jövődő sorsában, de ugyanakkor azt gondoltam, hogy a vallások, amelyek az emberi génusz teremtményei, ezen örök igazságoknak csupán esetleges formái.

E formák közül a katolikus vallás a legcsodálatosabb: tanulmányoztam, tiszteltem, védtem, de sohasem gyakoroltam, legfeljebb csak amennyire a nyilvános illem megkívánta.

Kérem tehát lelkészeit, akiknek állandóan védtem a szabadságát, hogy tiszteljék utolsó pillanataim szabadságát.

Egyébként a temetési szertartásom, szintén a nyilvános illem miatt, vallásos lesz. Amennyire csak lehet, hasonló lesz majd a szegény emberekéihez. Nem lesznek meghívások, nem mondanak semmiféle beszédeket.

V. **Válasz a « de Proust » elnevezésű kérdőívre**

(*Dokumentum Émile Ollivier La Moutte-beli dolgozószobájában*)

Jellemem legfőbb vonása: A függetlenség.

Férfi tulajdonság, amit legjobban szeretek: A lelkierő.

Női tulajdonság, amit legjobban szeretek: A kiegyensúlyozott kedély.

Kedvenc elfoglaltságom: dolgozni

Álmom a boldogságról: Ne váljak el szeretteimtől sem az életben, sem a halálban.

Kedvenc illatom: a kassziavirágé.

Kedvenc színem: a mama szemének színe.

Kedvenc virágom: a kamélia.

Kedvenc ételeim: a legemészthetőbbek.

Aki lenni szeretnék: Marcus Aurelius.

Az ország, ahol élni szeretnék: Kicsinyeim szívében.

Kedvenc íróim: Montaigne, Pascal, Bossuet.

Kedvenc költőim: Dávid és Dante.

Kedvenc festőim: Michelangelo.

Kedvenc zeneszerzőim: Sebastian Bach.

Valós (történelmi) hőseim: Assisi Ferenc, Páli Vince, és az első konzul 1804. március 13-ig.

Valós (történelmi) hősnőim: Akikről nem tudnak.

Fiktív vagy mitológiai hőseim: Prometheus.

Fiktív vagy mitológiai hősnőim: az Oceanidák.

Kedvenc neveim : Thérèse, Geneviève, Jocelyn, Daniel

Ami legjobban taszít : A kétszínűség.

Hibák, amelyek iránt leginkább elnéző tudok lenni : A nagylelkűség hibái.

Korom: 25 év.

Mottóm: Certa viriliter, sustine patienter.

Émile Ollivier

ÉMILE OLLIVIER, LISZT AND THE FORGOTTEN TREASURES OF THE LA MOUTTE'S LIBRARY

(Nicolas Dufetel)

[Part 2.]

The library:

“Zur Bildung des Künstlers ist vor allem Emporwachsen des Menschen nötig” (Liszt) ^[1]

Émile Ollivier built the library in a wing of the house that was subsequently attached to the original building. Ollivier, like Liszt, could be regarded as a 19th century humanist: both were bibliophiles and educated people, whose diverse and interdisciplinary interests consisted of a particular blend of the arts, philosophy, literature and politics. The variety of their reading is testimony to that, and they shared the habit of writing notes in their books ("Read with a pen in your hands!" – the young Liszt wrote in one of his sketchbooks, which is full of literary quotations).^[2] Henri Bergson, who was elected by the Academy to succeed Ollivier, said of his predecessor that "he was a man who could never hate nor lie" and that the reason why he was able to influence people was "his unparalleled eloquence and the irresistible attraction of a superior idealism". "With his magical charm, he could unite people who were separated from each other in every way."^[3] The likeness to Liszt is striking in this feature as well. The 23-year-old Ollivier, who was burning from a will to work, actually confessed this in his diary:

"I work for four or five hours a day at my favourite studies, you are aware of them: Machiavelli, Bossuet, the Bible, and I only knuckle down to my administrative work when I've taken my daily intellectual nourishment."

And two years later:

"So I am studying philosophy. When I had already sufficiently swept over this work, I decided to deal with mathematics; after the abstract science *par excellence* changing to sciences that form the language of abstraction. It will be only after that excursion that I return to political economy, to pure politics, to all these inferior sciences that are nothingness – as Bossuet says – as opposed to the supreme science, the science of life and time. [...] Every Monday, on the day when there is no work in the Palace of Justice, I read and analyse a chapter from Macchiavelli's Decade [*Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*], to keep continually in touch with this beautiful genius and not to forget what I know in Italian. [...] Finally, as often as I can do so without being distracted from my plans, I shall read from the works of Bossuet, Montaigne and some of my dear poets. I cannot abandon these faithful companions of my life, the masters I am so grateful to."

Cannot this "method" be compared with what Liszt wrote at about the same age, when he confessed that he devoted himself to playing the piano (his main activity, which in Ollivier's case was administration and law) only after having studied literature and religion, and the arts in general:

Here is a whole fortnight that my mind and fingers have been working like two lost spirits, = Homer, the Bible, Plato, Locke, Byron, Hugo, Lamartine, Chateaubriand, Beethoven, Bach, Hummel, Mozart, Weber, are all around me. I study them, meditate on them, devour them with fury; besides this I practise four to five hours of exercises (3rds, 6ths, 8ths, tremolos, repetition of notes, cadences, etc., etc.). Ah! provided I don't go mad, you will find an artist in me! Yes, an artist such as you desire, such as is required nowadays!

And I too am a painter!" cried Michael Angelo the first time he beheld a *chef d'oeuvre*.... Though insignificant and poor, your friend cannot leave off repeating those words of the great man ever since Paganini's last performance.^[4]

Liszt remained a voracious reader until the end of his life and was in touch with the cream of European literature: he was inspired by an insatiable thirst for culture and knowledge from a young age, which can be explained as a reaction to the lack of a solid and regular education in his childhood. This was a deficiency that made him complain really often, as when he writes to Princess Wittgenstein: "It is unfortunate that my early education was very much neglected — unfortunately I could not correct this capital mistake, the consequences of which are very embarrassing to me. The lack of sufficient studies and knowledge is sinking me to the sad state of disgraceful intellectual poverty."^[5] He discloses more details about his own education to his son Daniel in 1854, when he also writes about how necessary it is for a man to develop a solid cultural foundation for himself in order to be successful; he claims that should his son manage to establish a library of his own based on the books he has won in competitive exams, he himself "would take comfort that he could not make better use of his youthful years".^[6] (A couple of these prize-books of Daniel are preserved in La Moutte's library; see the Appendix, III-3).^[7]

1. "To cultivate an artist, the first need is for a human being to be produced". Franz Liszt: "Adolph Bernhard Marx und sein Buch: Die Musik des 19. Jahrhunderts und ihre Pflege", in: *Gesammelte Schriften 4: Aus den Annalen des Fortschritts*, ed. Lina Ramann, Leipzig: Breitkopf & Härtel 1882, 195.
2. Liszt's sketchbook, which he used around 1830 (US-Wc, ML96:L58 Case: autograph copy-book, p. 2.)
3. Henri Bergson's inaugural speech, January 25th 1918. <http://www.academie-francaise.fr/discours-de-reception-de-henri-bergson>.
4. La Mara ed: *Letters of Franz Liszt*, translated by Constance Bache, vol. I from Paris to Rome, London 1894, No. 5, p. 8.
5. Liszt to Princess Wittgenstein, [1868] August 18th, La Mara ed.: *Franz Liszt's Briefe, Bd. 6. An die Fürstin Carolyne Sayn-Wittgenstein 3*, Leipzig: Breitkopf & Härtel 1902, 184. p. About Liszt's education see more in: Mária Eckhardt: "Einleitung" [Introduction], in Mária Eckhardt & Evelyn Liepsch: *Franz Liszt's Weimarer Bibliothek*, Laaber: Laaber Verlag 1999 /Weimarer Liszt-Studien 2/, 9. p.
6. Liszt to Daniel Liszt, April 20th 1854. in Cosima Wagner: *Franz Liszt. Ein Gedenkblatt von seiner Tochter*, München: Bruckmann 1911, 76-78. p.
7. Anne Troisier de Diaz donated further prize-books to the Liszt Ferenc Memorial Museum in Budapest in 1986 (comment by the translator, Mária Eckhardt).

Liszt writes that he has attempted – through his reading – to raise himself up to the standard of those "excellent people" with whom he "had the fortune to be in touch", but "afterwards one is already trying and working in vain – because those who have not gone through the usual stages of secondary education are always missing a certain foundation that is easy to mobilize and enforce – [...] so always perform your *human* studies well so that you can simply become a *human* from top to bottom later on."^[8]

This credo was also shared by Émile, and he used it in the education of his own son Daniel as well. When Princess Sayn-Wittgenstein proposed sending a present to the boy in 1868, the father recommended that it should be something that "will always be in front of his eyes like a lesson about beauty", for example a Raffaello engraving for the library: "I have developed a large library: I would like to place Raffaello's 'The School of Athens' on the fireplace instead of a glass door, as an eternal invitation to the little one to work."^[9] He wanted to place there the figures of Justice and Poetry as well – also from the *Stanzas* in the Vatican – and asked the Princess to write a maxim under the "School of Athens" about the "sacredness of work" and against languor from the books of Buddhism or from her own books. Finally, the Princess asked Émile to have the motto "Qui studet orat" written there, which Carolyne attributed to St. Clement of Alexandria.^[10] There is also an old photograph in one of the family albums in La Moutte, which actually shows the reproduction of Raffaello's fresco on the fireplace in the library. Today, however, it is not there in the collections of the castle, and the portrait of Ollivier is in its place.

When Anne Troisier conveyed the Château La Moutte to the Conservatoire littoral, she stipulated that the memory of her grandfather be recorded in the building, as well as that cultural programmes should be organized regularly in the château, to maintain the musical activities that she had initiated by organizing concerts. She also desired that the library be under protection, processed and opened to researchers and students. Today the Château La Moutte–Ollivier estate is only a small part of the former estate. Anne Troisier, who maintained the usufruct of the house until her death in 2005, conveyed manuscript collections to the National Archives in 1998 and 2000.^[11] She herself catalogued certain documents from it, and the partial publication of her grandfather's diary which contains valuable information about Liszt, Blandine, Wagner, Princess Sayn-Wittgenstein and their contemporaries, is owing to her,^[12] and it is also her merit that the correspondence between her grandfather and Princess Sayn-Wittgenstein has been published.^[13] Today, the "La Moutte Château Nights" festival, which continues to transmit the tradition of the concerts initiated by Anne Troisier, is one of the most important festivals in southern France, and it is regularly paid tribute to Liszt as well, just as Anne used to do (even if she was not the composer's blood relative, but the descendant of Marie-Thérèse, Ollivier's second wife). The concerts are held in the courtyard between the chateau and the building erected by Émile Ollivier as his father's residence, the latter named "La Toscane", as a symbol of their love for Italy and Italian art and culture. It was exactly this courtyard, the concert platform of today that Blandine mentioned to her father as "the ambulatory"...

The most valuable room in the chateau, which moreover has changed the least since Ollivier's death, is the library. Ollivier's widow, Marie-Thérèse, his daughter Geneviève, and Anne, his granddaughter, enshrined this library of more than 4500 works, of which Julia Bortot prepared an inventory in 2003 in her doctoral thesis.^[14] Above the front door there is Auguste Préaux's bas-relief "Le Silence" (The Silence), which he made in 1842 for the tomb of Jacob Roblès in the Père-Lachaise cemetery: it is an invitation to research and meditation. Three of the four walls are jam-packed with books, and there is the fireplace with the large portrait of Émile Ollivier and the bust of his father, Démosthène. Above the bookshelves, there still remains the series of busts that the journalist of *Gaulois* reported on in 1879. The wall opposite the fireplace has large French windows facing the garden, and there are also portraits of Ollivier's two favourite writers, Machiavelli and Pascal. Two sofas, a few chairs, a table and other items make up the furniture of the very bright room. As for Ollivier's study, it is much more modest in size and much darker as well, just like a real cell in a monastery. There are also many books in the study.^[15]

Although every manuscript by or written to Liszt is now in the Ollivier-fund of the National Archives, the library still preserves books that are directly related to Liszt due to the fact that he once owned them.^[16] The research that I could pursue thanks to the City of Saint-Tropez and the board of the "La Moutte Chateau Nights" festival, allowed me to identify several of these books.^[17] However, it is not an exhaustive list, and perhaps other books will turn up in the coming years.

8. Liszt to Daniel Liszt, April 20th 1854., see note 6.

9. Émile Ollivier to Princess Wittgenstein, July 28th 1868., in Anne Troisier de Diaz (ed), *Émile Ollivier et Carolyne de Sayn-Wittgenstein: Correspondance 1858-1887*, Paris: Presse Universitaires de France 1984, 91-92. p.

10. "The one who studies, prays". See in: Princess Sayn-Wittgenstein to Ollivier, August 6th 1868. *ibidem*, 93. p.

11. Paris, Archives Nationales, Sous-série 542 Ap (Fonds Émile Ollivier). Ld. Bertrand Joly: *Répertoire numérique détaillé* (https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/IR/Fran_IR_004418)

12. Émile Ollivier: *Journal (1848-1869)*, texte choisi et annoté par Théodore Zeldin et Anne Troisier de Diaz, Vols. 1-2, Paris: 1961, R. Julliard.

13. Anne Troisier de Diaz (ed.): *Émile Ollivier et Carolyne de Sayn-Wittgenstein: Correspondance 1858-1887*, Paris: Presses Universitaire de France 1984.

14. Julia Bortot: *Le temps d'un inventaire : découverte et analyse de la bibliothèque d'un honnête homme du XIXe siècle, Émile Ollivier (1825-1913)*, Université de Provence (Aix-Marseille 1), 2002-2003.

15. There are further books in other rooms of the building, but they usually do not belong to the historic nucleus of the library. They are mostly books that the family acquired after Ollivier's death. (Nonetheless, I have found the books No. 1-8. of the Appendix, with a dedication to Liszt, among the books in a room upstairs.)

16. Anne Troisier had sold several letters written to Liszt as well, and the family archives has to be complemented with the Ollivier-fund of the National Library.

17. I would like to express my gratitude for the help and the warm welcome in Saint-Tropez to Jean-François André (Head of the Department of Culture of the City of Saint-Tropez), to Marie-Claude Laurent (The City of Saint-Tropez), to Jean-Philippe Audoli, François Michiels, Catherine Paley-Vincent and Capucine Michat ("La Moutte Castle Nights" festival), and also to Hélène Barillé, Linda Nixon and Philip Knaper, the former colleagues of Anne Troisier, who managed the estate after her death until 2017.

The bibliophile Liszt, who used to read a lot, literally devoured the volumes: he followed the publication of new books, and paid particular attention to preserving his most beloved books. His library, which is partially preserved in Weimar and Budapest, offers a great opportunity for scholarly research, as in several volumes notes and entries by him are also to be found.^[18]

Those few of the books in Saint-Tropez that I have listed in the Appendix, are an addendum to the reconstruction of Liszt's library. The purpose of this list is to supplement the inventories already known about Liszt's libraries and to point out the importance of La Moutte in the history of Liszt-research and also to be a warning about the methodological caution that is always necessary in the cataloguing of archives and collections. Three criteria were used together to identify the books that once belonged to Liszt:

- ◆ the presence of dedications or recommendations,
- ◆ the presence of entries by Liszt, if they could be identified,
- ◆ the similarity of book bindings.

In some cases we can speak of certainty, in other cases only hypotheses. Liszt's books in Saint-Tropez either came from his library in Paris, the origin of which goes back to the late 1820s, but was scattered after 1870, or are single books that have their own histories.

The most emblematic volumes include the books written by Byron and Hugo, which are echoed in Liszt's correspondence, in the entries in one of his sketchbooks and in the first *Années de pèlerinage* series (see Appendix, I-4, I-10). In the Hugo-volume (*Littérature et philosophie mêlées*, 1834, Appendix I-10), there are some underscores in ink and the following dedication: "A mon ami Liszt [sic] / Victor" (To my friend Liszt / Victor). There are many entries in the complete edition of Byron's works in French, but unfortunately they have faded and most of them were cut off at the time of binding. There are a few readable words here and there, such as "Pologne" (Poland), "prophétie" (prophecy), "Napoléon", "Sublime" (?), "This is to be alone" with a pencil - these are probably Liszt's entries (see Appendix, I-4). The entries in Canto III, XC VII, which appear to be re-writings in French, correspond to the motto of the *Vallée d'Obermann* (The Obermann valley) – it is about the famous passage of "one word" and "self-expression",^[19] which the French text attempts to unfold on the margin. These volumes, which seem very much read and contain many entries, may serve as an important source about the romantic inspiration of Liszt in the 1830's and may illustrate the importance of Byron, whose works – just like other works that were the foundation of his own aesthetics – Liszt read in French as Adrienn Kaczmarczyk has already shown it.^[20]

The poetry of Michelangelo and Petrarca is also represented in Émile Ollivier's library (*Rime*, Appendix I-2, I-3), with the dedication of the publisher, Giosafatte Biagioli (?1769-1830), the prestigious Dante-expert Italian professor who lived in Paris in exile and came close to Liszt there, whom he regarded almost as a son and entrusted the piano education of his daughter Luigina to Liszt.^[21] Another remarkable volume is Treumund's book [his original name was Gustav Steinacker], *Weimars Genius, eine Festgabe in Lebensbildern* (Appendix II-1), that once belonged to Princess Sayn-Wittgenstein, with the reproduction of Goethe's and Schiller's Weimar memorial on its luxurious cover.

And finally, the most unexpected treasure is a letter that Liszt wrote to his two daughters, which was discreetly inserted at the beginning of the first volume of a four-volume series. Liszt presented his daughters with the *Légende céleste* (Celestial Legend) series^[22] in the Lent of 1851 about the lives of the Saints, Christ and the Holy Virgin, with the intention of providing them with an authentic daily companion for their moral and religious education.

18. About the books in Weimar see: Mária Eckhardt and Evelyn Liepsch (publ.): *Franz Liszts Weimarer Bibliothek*, Laaber:1999, Laaber Verlag / Weimarer Liszt-Studien Bd. 2/; about the books in Budapest see: Mária Eckhardt (publ.): *Liszt Ferenc hagyatéka a Budapesti Zeneművészeti Főiskolán I. Könyvek / Franz Liszt's Estate at the Budapest Academy of Music. I. Books*, Budapest: 1986, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola / A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tudományos közleményei 1./; Nicolas Dufetel: "Franz Liszt, franciscain 'du berceau jusqu'à la tombe'", *Études franciscaines* II/2 (2009), 303-339. p. (about the books handed over to the Franciscans in Budapest after Liszt's death).

19. Sheila Emerson: "Byron's 'One Word': The Language of Self-Expression in 'Childe Harold' III", *Studies in Romanticism* 20/3 (1981), 363-382. p.

20. Adrienne Kaczmarczyk: "The French intermediaries of classical literature for Liszt", in: *Liszt et la France. Musique, culture et société dans l'Europe due XIXe siècle*, Paris: 2012, Vrin, 191-199. p.

21. Biagioli to Liszt on June 16th 1830., see in: La Mara (publ.): *Briefe hervorragender Zeitgenossen an Franz Liszt*, Vol. 3., Leipzig: 1895, Breitkopf & Härtel, 7-8. p. Biagioli signs his letter with these words: "Ton ami et ton père" (Your friend and your father).

22. *Légende céleste: Nouvelle histoire de la vie des Saints, avec la vie de Notre Seigneur Jésus Christ, celle de la Sainte Vierge et le précis histoire des fêtes de l'année, le tout d'après les documents les plus authentiques, par une Société de littérateurs et d'ecclésiastiques*, 4 vols., Paris:1845-1846, G-B. Herman et Cie. Bibliothèque de La Moutte, A11801. See more at: <http://www.iremuscns.fr/fr/publications/franz-liszt-dans-les-archives-de-france-1824-1887>.

"When St. Teresa reformed her order, she forbade her nuns to use this standard phrase: 'am I a saint to do *this* or *that*?' because – as she said – a Christian person can have no other purpose than the acquisition and practice of the necessary virtues to gain Heaven and thus to reach Sanctity! Hadn't Christ told *all* his pupils that 'Be holy just as my Father is holy!'

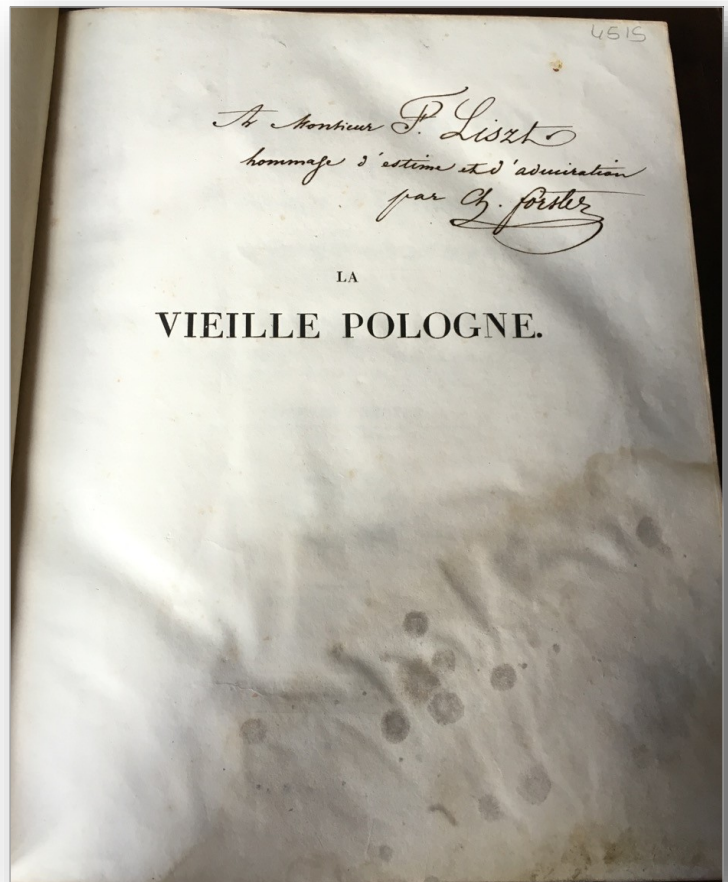
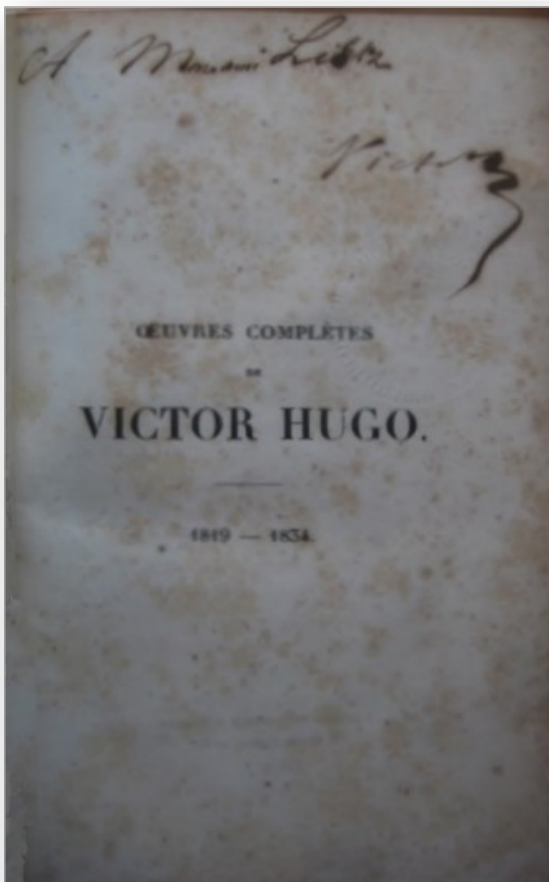
When I hand these volumes of the Life of Saints over to you today, I wish you, my dearest daughters, that you should read them and meditate on them fruitfully so that you may penetrate deeply into the sublime examples they give; to follow them as much as your circumstances allow, and that having learnt about all the miracles, the humbleness, devotion, self-denial, patience, and enthusiasm that faith helps us to make our own, you will always be able to abide the trials assigned to you by destiny either in fortune or misfortune, as they are both equally dangerous to the heart and both evoke the temptation to lose the purity, elevation, justice, and merciful love of our emotions.

Study this book; gather rich lessons in your hearts and memories from it, as precious savings for the time you will need to use them. – And when the great examples of courage and strength you learn from the books will encourage you to follow them, or when you find consolation in remembering that the Lord's chosen ones have to endure much suffering for His name and law, I wish that you will not forget how your father gave you this book with an ardent desire that it serve your salvation through the teaching you find in them –

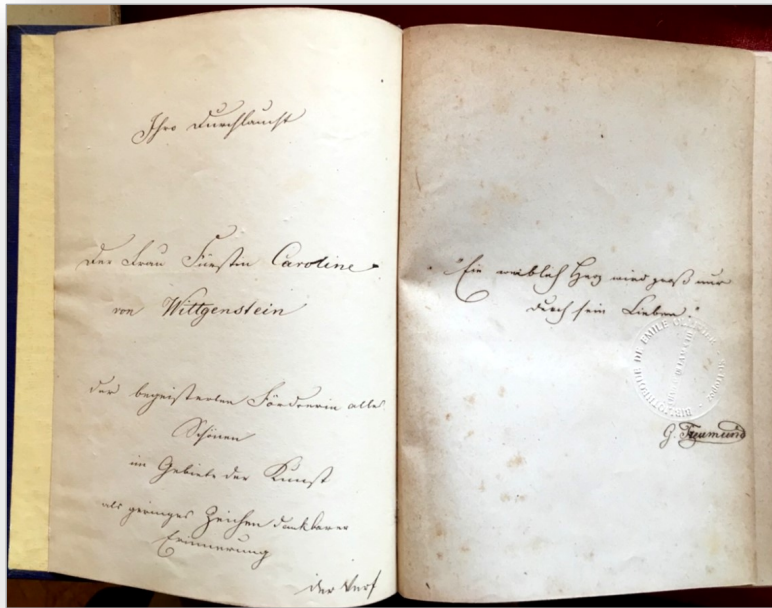
And pray for him as he prays for you!

Lent, 1851 – ²³

This unsigned letter, which is almost hidden at the beginning of the first volume, has escaped observation over the years. It helps complement our picture of the kind of education Liszt wanted to give his children. Finally, it also represents the relationship between Liszt and Émile Ollivier through Blandine, and above all it is a symbol of the composer's quiet but essential presence in the heart of the library and the La Moutte Chateau – Ollivier estate.

23. Bortot's inventory mentions the letter as: "Lettre autographe non signée" (An autograph letter without signature). (*Le temps d'un inventaire*, no. 18).

Treumund: Weimars Genius, eine Festgabe in Lebensbildern
Ajánlás Sayn-Wittgenstein hercegnének / dedication to Princess Sayn-Wittgenstein

Appendix

I. Liszt's books in Emile Ollivier's library at La Moutte

The 14 volumes in bold are obviously from Liszt's library. The others may be, regarding their date and bindings. Some markings in Hugo's and Byron's works correspond to Liszt's correspondence and First *Année de pèlerinage*.

References are given to Bortot's inventory and when available to the call number in the Bibliothèque.

1. Ballanche, Pierre Simon, *Essai sur les institutions sociales dans leur rapport avec les idées nouvelles*, Paris, P. Didot l'Ainé, 1818.

Bortot n° 1986 (I21301)

Same binding as Byron. Markings in pencil.

2. **BIAGIOLI, Giosafatte, *Rime di Michelangelo Buonarroti il Vecchio, col commento di G. Biagioli***, Parigi, Presso editore, MDCCCXXI.

Bortot n° 3165 (M50201)

Handwritten dedication from Biagioli to Liszt : « A Mr Liszt, / Biagioli son ami »

Few markings (not by Liszt)

3. **BIAGIOLI, Giosafatte, *Rime di F. Petrarca col commento di G. Biagioli***, Parigi, Presso editore, MDCCCXXI, 2 vol

Not in Bortot's inventory

Handwritten dedication from Biagioli to Liszt : « A Mr Liszt, / Biagioli son am[i] »

Few markings (not by Liszt)

4. **BYRON, Lord, *Cœuvres complètes de Lord Byron, sixième édition, entièrement revue et corrigée; précédée d'un essai sur le génie et le caractère de Lord Byron par M. Amédée Pichot, et d'une notice préliminaire, par M. Charles Nodier / Heures de loisir et poésies politiques***, Paris, Ladvocat, Libraire Frères, MDCCCXXVII (8 volumes) :

[Vol. 1 : Biographie. Lettres. Mélanges.

Vol. 2 : Childe-Harold

Vol. 3 : Giaour. Abydos. Corsaire. Lara

Vol. 4 : Théâtre I

Vol. 5 : Théâtre II

Vol. 6 : Miscellanées. Satire

Vol. 7 : Conversations. Discours

Vol. 8 : Don Juan]

Bortot n° 1768-1775 (H50301-8)

Same binding as Biagioli's volumes (brown leather, back with 5 hubs, golden letters and covers mottled with blue)

Selection of markings:

Vol. 2: *Childe-Harold*

- p. 90, Canto II, XXVI : « This is to be alone » written in pencil in the margin (maybe Liszt). Maybe linked to Liszt's letter to Marie d'Agoult, end of May-beginning of June, 1834, where he writes "This is to be"^[24]
- p. 93 : Canto II, XXXII, « sublime » [?] written in pencil; underlining in this sentence : « Ce cœur qu'elle croyait de marbre, et qui se réfugiait dans le silence »
- p. 226 : Canto III, XLVII : "[...] Oh! renfermer en un mot, un seul mot" and "ainsi" and added in pencil (maybe by Liszt, as re-writing).
- p. 65-66, Canto IV, XCVIII : « Prophétie » and « Pologne » in pencil (maybe Liszt) in a stance about liberty and the "North". Here Liszt may draw a parallel to the independence of people and nations, especially the political situation of Poland, a matter he was very interested to.

Some Byron's quotes used as epigraphs from the first *Année de pèlerinage* are marked in this volume :

- Eglogue* : « The morn is up again » (III/XCVIII, p. 226) : no marking but an inscription at the top of the page.
Au Lac de Wallenstadt : « Thy contrasted lake » (III, LXXXV, p. 220) : brace in pencil
Orange : « But where of ye » (II, XCVIII, p. 225) : underlined in pencil

Vol. 3 : *Giaour. Abydos. Corsaire. Lara*

Giaour : markings in pencil and ink.

- p. 45, « Mon espérance est de cesser bientôt d'être » : underlined in pencil; « être » double-underlined.
 In his Sketchbook N6 in Weimar (Goethe und Schiller-Archiv, Bestand 60),^[25] Liszt copied down many passages from literature, among them the following from *Le Giaour*. « Oui ! l'amour est une clarté du ciel, une étincelle de ce feu immortel que nous partageons avec les anges, [et] que le Créateur nous donna pour détacher nos désirs de la terre. La piété élève l'âme du juste [au ciel]; le ciel lui-même descend dans nos âmes avec l'amour. C'est un sentiment qui vient de la Divinité pour détruire toutes nos grossières pensées; c'est un rayon de celui qui a tout créé, une auréole brillante qui illumine l'âme. » It corresponds to the text found on p. 48 of the La Moutte copy. No marks, but the page is folded.

La Fiancée d'Abydos: Few markings (p. 111, 121) but, p. 73, a faded inscription : « 7 [2 ?] Septembre 18[?] », in pencil (Liszt's hand).

Le Corsaire: Markings in pencil and ink (+), with notes, p. 159 ("Napoléon"), 165, 166, 177, 184, 195 ("Illusion / songe / de ceux / qui veillent?"), 234.

Lara: Many markings in ink and pencil. Liszt quotes this text in his essay on Wagner's *Der fliegende Holländer* de (1853).^[26]

Vol. 4 : Théâtre I (*Manfred*)

Markings, + and underlinings p. 65, 75-76, 82.

On p. 65, « Le lion est seul; je suis seul comme le lion » is underlined (ink). It is approximatively quoted in Liszt's letter to Marie d'Agoult of 19 September 1833: « Je me hâterai de profiter de votre gracieuse permission – à Samedi soir donc – j'arriverai seul. 'Le lion reste seul' (Byron)."^[27]

Vol. 6:

Mazeppa : few markings in pencil

Les Lamentations du Tasse : many markings in ink

La prophétie du Dante : many markings in ink

Le Rêve : markings in ink (Liszt quotes this text in his Chopin Biography)^[28]

24. Serge Gut and Jacqueline Bellas (ed.), *Franz Liszt-Marie d'Agoult. Correspondance*, Paris, Fayard, 2001, p. 143-144.

25. See Nicolas Dufetel, « Images et citations littéraires dans la musique à programme de Liszt : pour un 'renouvellement de la Musique par son alliance plus intime avec la Poésie' », *Les colloques de l'Opéra Comique La modernité française au temps de Berlioz, dir. Alexandre Dratwicki et Agnès Terrier* site du Palazzetto Bru Zane (<http://www.bruzanemediabase.com>).

26. Franz Liszt, « Le Vaisseau fantôme (Der fliegende Holländer). Grand opéra romantique. Poème et musique de Richard Wagner », *Trois opéras de Richard Wagner considérés de leur point de vue musical et poétique*, texte inédit réuni, introduit et annoté par N. DUFETEL, Arles : Actes Sud, 2013, p. 255.

27. Gut and Bellas, *Franz Liszt-Marie d'Agoult. Correspondance*, p. 91.

28. Franz LISZT, *F. Chopin*, Paris, Escudier, 1852, p. 43-45.

5. COUSIN, Victor, *Cours de Philosophie. Introduction à l'histoire de la philosophie*, Bruxelles : Louis Hauman et C°, 1836, 2 vol.
- Bortot n° 165 (1609001)
Few markings (not by Liszt)
Same binding as Byron.
6. COUSIN, Victor, *Cours de philosophie. Histoire de la philosophie du dix-huitième siècle. Tome Premier. École sensualiste. – Locke*, Bruxelles : Louis Hauman et C°, 1836, 2 vols.
- Bortot n° 166-167 (A60902-3)
Markings, underlining and corrections p. 234-35, 281, 341, 375
Same binding as Byron
7. DELÉCLUZE, Étienne Jean, *Florence et ses vicissitudes (1215- 1790)*, Bruxelles : Hauman / Cattoir et Cie, 1837.
- Bortot n° 1887 (H82701)
Few markings
Same binding as Byron.
8. Forster, Charles, *La vieille Pologne, album historique et poétique composé de chants et légendes*, with 36 drawings, Paris, MDCCCXXXVI (1836), Treuttel / Würtz, Bossange père / Firmin Didot et Frères.
- Bortot n° 4515
Handwritten dedication by Forster to Liszt : “A Monsieur F. Liszt / hommage d’estime et d’admiration / par Ch. Forster”
9. Goethe, Wolfgang von, *Théâtre*, Paris, Charpentier, 1842.
- Bortot n° 1557 (G82001)
Same binding as Byron. Markings in pencil in *Le Tasse*
10. Hugo, Victor, *Œuvres complètes de Victor Hugo. 1819- 1834. Littérature et philosophie mêlées. I. et II.*, Paris, Eugène Renduel, 1834 (2 tomes in one volume)
- Bortot n° 550 (C40501)
Handwritten dedication from Hugo to Liszt : « A mon ami Listz [sic] / Victor ».
Part I: few markings in pencil.
Part 2 : markings (+) and underlining in pencil and brown ink, especially in the chapter on Mirabeau (p. 300 and 312), typical of the Humanitarian and Progress thought from the 1830s.
11. LE BAS, Ph., *Suède et Norwège*, Paris : Firmin Didot Frères, 1838.
- Bortot n° 1872 (H81401)
Same binding as Byron
12. Manzoni, Alessandro, *Promessi sposi*, Parigi, Baudry, 1836.
- Bortot n° 3462 (N51801)
Same binding as Byron
13. PYRKER, Johann Ladislaus, *Sämmtliche Werke*, Stuttgart – München: J. Cotta – Fischer, 1839
- Bortot n° 3338 (N10501)
Handwritten dedication to Liszt: « Dem grossen Künstler Künstler [?] Franz Liszt / Hochachtungsvoll / Der Verfasser »

II. Volume that belonged to Princess zu Sayn-Wittgenstein

TREUMUND, G. [pseud. of Gustav STEINACKER], *Weimars Genius, eine Festgabe in Lebensbildern: zu der am 3. September 1857 stattfindenden hundertjährigen Geburtstagsfeier von Carl August, Großherzog von Sachsen-Weimar-Eisenach; mit einer kurzen Lebensbeschreibung Carl August's, seinem Bildniß und anderweitigen historisch-biographischen Anmerkungen*, Weimar : F. J. N. Ruhn, 1857.

Bortot n° 3339 (N10701)

III. Volumes that belonged to Daniel Liszt

1. SISMONDI, Jean Charles Léonard Simonde DE, *Histoire de la chute de l'Empire romain et du déclin de la civilisation de l'an 250 à l'an 1000*, Paris : Treuttel et Würtz, 1835, 2 vol.

Bortot n° 1416-1417 (G41501-2)

“Prix d'Histoire” given to Daniel Liszt, Lycée Bonaparte, 1852

On the cover: « Université de France, lycée impérial de Bonaparte ».

2. BUFFON, Georges-Louis Leclerc DE, *Œuvres choisies*, Paris : Firmin Didot Frères, 1850, 2 vol.

Bortot n° 2870-2871 (L22401-2)

On the cover: « Université de France, lycée impérial de Bonaparte ».

3. ROBERTSON, William, *Histoire de Charles Quint*, Paris : Adolphe Delahays, 1843, 2 vol.

Bortot n° 2872-2873 (L22501-2)

IV. Spiritual Testament of Émile Ollivier (10th July 1895)

(Paris, Archives nationales, 542 AP / 7 D, 1)

When the hour of my final illness arrives, I forbid that under any pretext permission be given for a priest to see me, whoever he may be.

I wish to die as I have lived.

I have lived a spiritual life, convinced of the existence of God, of his mercy and his providence, not doubting the immortality of my soul nor its future destiny, but believing also that religions, creations of the genius of mankind, are only the contingent forms of these eternal truths.

The Catholic religion is the most admirable of these forms: I have studied it, respected it, defended it, but never practised it beyond what was required by public decency.

I therefore ask that its ministers, whose freedom I have always defended, respect the freedom of my last moments.

Moreover, my funeral, again out of public decency, is to be religious. It should approach as far as possible that of the poor people. There should be no invited guests, and there is to be no oration.

V. Replies to the so-called " de Proust " questionnaire

(Document held in Émile Ollivier's study at La Moutte)

The dominant trait of my character: independence.

My favourite quality in a man: courage.

My favourite quality in a woman: a balanced temperament.

My favourite occupation: work.

My dream of happiness: to not be separated from those I love in life or in death.

My favourite scent: the cassia flower.

My favourite colour: that of my mother's eyes.

My favourite flower: the camellia.

The food I like best: the most digestible.

Who I would like to have been: Marcus Aurelius.

The country I would like to live in: the hearts of my children.

My favourite prose writers: Montaigne, Pascal, Bossuet.

My favourite poets: David and Dante.

My favourite painters: Michelangelo.

My favourite composer: Sebastian Bach.

My heroes in real life (historical) : Francis of Assisi, Vincent de Paul, and the First Consul of the Republic until March 1804.

My heroines in real life (historical): the ones we don't know about.

My heroes in fiction or legend: Prometheus.

My heroines in fiction or legend: the Oceanids.

My favourite names: Thérèse, Geneviève, Jocelyn, Daniel.

What I most dislike: duplicity.

Faults I can most forgive: those of generosity.

My age: 25 years.

My motto: Certa viriliter, sustine patienter.

Émile Ollivier

KÖSZÖNET / THANKS

Köszönet a pártoló tagoknak, akik 2018-ban a tagdíj minimum háromszorosával támogatták törekvéseinket.
Thanks to our supporting members who sponsored our efforts with at least threefold of the minimum membership fee in 2018.

Budapesti tagozat:

Lantos István, Popovics Ivánné, Béky Zoltán, Király Csaba, Szabó Györgyné, dr. Pap Gábor, Eckhardt Mária, dr. Fedineczné Vittay Katalin, Jandó Jenő, Ránki Dezső, Roska Tamásné Esztó Zsuzsa, dr. Irinyi György, Kiss Ferencné, Rozsnyay Kinga, Kolozs Vendel, dr. Huszka Jenőné, Somfai Rózsa, Prunyi Ilona, †Ittész Mihály, Gecsey Dezsőné, Soós Erzsébet, Szvák Emma, Lévai-Leszek Erzsébet, Fejéregyházi István, Félegyházi Lászlóné, Neményi Györgyné,

Szegedi tagozat: Balázs-Piri család, dr. Kerek Ferenc

Pécsi tagozat: Burkus Istvánné, dr. Hasznos Árpádné, Jagicza Alajosné, dr. Petre András

Külföld / Abroad: dr. Klaus Leimenstoll, David Cools, Nagy Beatrix, Sulymosi Laura, †Joó Sándor

* * *

Liszt Ferenc Társaság / Hungarian Liszt Society

H-1064 Budapest, Vörösmarty u. 35. ▪ Phone/Fax: (36-1) 342 1573 ▪ Bank: 11706016-20441966
E-mail: lisztferenctarsasag@gmail.com ▪ Website: <http://www.lisztsociety.hu>

Elnök/President: **Király Csaba** – a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar tanára
/ associate professor, Faculty of Music and Visual Arts of the University of Pécs

Tiszteletbeli elnök / President Emeritus: **Lantos István**

Társelnök / Co-President: **Eckhardt Mária** – a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont ny. igazgatója
/ret. Director of Liszt Memorial Museum and Research Centre

Társelnök / Co-President: **Bánky József** – a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar ny. tanára
/ ret. professor, Faculty of Music and Visual Arts of the University of Pécs

Főtitkár / Secretary: **Rozsnyay Judit**

Tagozatvezetők / Board of Sections

Budapest – **Patai Katalin** dipl. oec. – Old Academy of Music – 1064 Budapest Vörösmarty u. 35.

Pécs – **Pogány Ildikó** piano teacher, House of Arts and Literature – 7621 Pécs, Széchenyi tér 7-8.

Sopron – **Bencsik Erzsébet** piano teacher – 9400 Sopron Füredi sétány 11.

Szeged – **Prof. Kerek Ferenc** pianist, music teacher, Music Faculty of Szeged University – 6725 Szeged, Tisza Lajos krt. 79-81.

Szekszárd – **Pintérmé Fetzter Mónika** teacher, Franz Liszt Art School – 7100 Szekszárd, Széchenyi u. 38.

Szerkesztők/Editors: Eckhardt Mária, Rozsnyay Judit, Király Csaba ▪ Fordítás/Translation: ASP Hungary BT
Lektorok/Revisers: Eckhardt Mária, Paul W. Merrick ▪ Nyomda/Printing: Spori Print Vincze Kft. Esztergom
Felelős kiadó/Responsible publisher: Király Csaba, Liszt Ferenc Társaság, Budapest
HU ISSN 1788-9901